

Усім — про все

# СВІТ

<http://svit11.wordpress.com>

**НАЙЦІКАВІША  
ГАЗЕТА  
ДЛЯ КОЖНОГО  
З ВАС  
Чернігівщина.  
Україна. Світ**

*-інфо*

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ГАЗЕТА

Виходить з лютого 2012 року

№254 2 листопада 2023 року

Ціна 8 гривень

## За нашу свободу

Газета продовжує хроніку війни, що її друкує вже другий рік.

### 21 жовтня

Росія скоїла в Україні вже 2500 екологічних злочинів. Про це повідомили перша віцепрем'єр-міністерка — міністерка економіки Юлія Свириденко, генпрокурор Андрій Костін під час конференції United for Justice. United for Nature. Свириденко також наголосила, що кожен день війни — це приблизно 120 мільйонів євро завданих збитків.

У свою чергу, генпрокурор Андрій Костін наголосив, що Росія має заплатити за збитки, які вона завдала війною українському довкіллю.

### 23 жовтня

Іспанська поліція повідомила про конфіскацію викрадених з України старовинних золотих виробів вартістю 60 мільйонів євро після того, як правоохоронці спіймали злодіїв при спробі продати їх у Мадриді. Ювелірні вироби, включають складні намиста, браслети й сережки, які датуються греко-скіфським періодом між 8-м і 4-м століттями до нашої ери. Прикраси були виставлені в одному з київських музеїв у 2009 — 2013 роках, а в 2016 році їх вивезли контрабандою з України, йдеться в заяві поліції Мадрида. У межах розслідування, яке розпочалося у 2021 році, було заарештовано трьох громадян Іспанії та двох громадян України, після того, як один з експонатів — золотий пояс з головами баранів — продали на приватному аукціоні в Мадриді. Всі експонати зараз вивчаються в Національному археологічному музеї та в Інституті культурної спадщини Іспанії, тому розслідування залишається відкритим.

А от колекція «скіфського золота», яка була виставлена в музеї в Нідерландах у 2014 році, коли РФ окупувала Крим, невдовзі повернеться в Україну. Верховний суд Нідерландів підтримав рішення попередньої інстанції у справі про долю «скіфського золота» і постановив передати його Україні.

### 24 жовтня

Президент Володимир Зеленський заявив, що військово-морський флот Росії тікає з окупованого Криму, але Україна буде уражати кораблі агресора і на базі в Абхазії — на окупованій території Грузії. Про це він повідомив під час звернення до учасників другого парламентського саміту Кримської платформи. Говорячи про кроки України з деокупації Кримського півострова, голова держави зауважив, що російський військовий флот «більше не здатен оперувати в західній частині Чорного моря та поступово тікає з Криму». «І це історичне досягнення». «Нещодавно російський керівник був змушений заявити про створення нової бази Чорноморського флоту — точніше, для його залишків — на окупованій території Грузії, тобто в південно-східній частині моря, максимально далеко від українських ракет і морських дронів. Але ми їх всюди дістанемо».

Росія планує створити військово-морську базу на чорноморському узбережжі невідомої Абхазії, окупованій нею території Грузії. У грузинському МЗС назвали ці дії грубим порушенням суверенітету та територіальної цілісності Грузії та черговою провокаційною спробою

легітимізувати незаконну окупацію Абхазії та Цхинвальського регіону.

Абхазія, розташована в північно-західній частині Грузії на узбережжі Чорного моря, вела війну за відокремлення від Грузії в 1992 — 1993 роках. Після насильницької окупації частини території Грузії російськими військами у 2008 році «незалежність» самопроголошеної Абхазії визнали лише Росія, Венесуела, Нікарагуа, Науру та Сирія.

Новим альтернативним коридором, над яким Україна почала працювати після виходу РФ із зернової угоди, вже експортували майже 1,5 мільйона тонн продукції. Про це на 6-му німецько-українському економічному форумі заявив віцепрем'єр-міністр з відновлення України — міністр розвитку громад, територій та інфраструктури Олександр Кубраков. Він додав, що із серпня 2022 року по липень 2023-го до країн Африки, Азії та Європи доправили 32,9 млн тонн сільсько-господарської продукції. «Дунай виконує дуже важливу функцію. Коли не працювали порти Великої Одеси, він взяв на себе майже 50% усіх обсягів експорту та імпорту. Це наш великий альтернативний маршрут».

Польська опозиція узгодила кандидатуру Туска на посаду прем'єра. Лідери опозиційних «Громадянської коаліції», «Третього шляху» й «Лівиці» офіційно оголосили про готовність створити коаліцію та висунення лідера «Громадянської платформи» Дональда Туска на посаду прем'єра. Саме ці партії стали переможцями недавніх парламентських виборів у Польщі, сумарно набравши на них більшість мандатів. Лідери опозиційних партій звернулися до президента Анджея Дуди із закликом не зволікати з термінами призначення першого засідання уряду.

### 25 жовтня

У Збройних силах України сформували батальйон «Сибір», який повністю складається з громадян Росії, етнічних меншин, які хочуть боротися проти вторгнення РФ в Україну. «Батальйон «Сибір» об'єднав росіян і представників етнічних меншин Росії, які приїхали через третю країну, щоб приєднатися до української армії, за словами офіційних осіб, які перебувають у їхньому тренувальному таборі. На відміну від добровольчих груп, таких як легіон «Свобода Росії», які заявили про підтримку України, ці солдати є частиною регулярної української армії і очікують, що їх дуже скоро відправлять у бій. Серед них є представники таких народів, як якути і буряти, що проживають у величезному східно-східно-східному регіоні Росії, які заявили, що хочуть незалежності від Росії і розглядають перемогу України у війні як крок до цієї мети. Добровольці пояснюють, що покинули Росію, щоб приєднатися до української армії.

### 26 жовтня

«Укрзалізниця» подовжила маршрут нового поїзда Варшава — Рава-Руська — Львів — Коломия до Чернівців. В експериментальному режимі поїзд №868/867 відправлятиметься з Чернівців через Івано-Франківськ та Львів до Рава-Руської 15, 17, 19, 21, 25 та 27 листопада о 3:02, прямуватиме через Снятин, Заболотів, Коломию, Івано-Франківськ, Ка-

луш, Долину, Моршин, Стрий, Львів, Брюховичі та Жовкву і прибуватиме до Рава-Руської о 9:58.

До 30 тисяч євро: Німеччина виділила гранти українському малому і середньому бізнесу. Німецький уряд виділив 5,6 млн євро на підтримку українських малих і середніх переробних підприємств у рамках грантового проекту «Доступ до фінансування та підтримання стійкості ММСП в Україні - Фаза II». Це друга фаза грантового проекту.

До програми можуть долучитися малі та середні підприємства, які: мають до 250 працівників та річний дохід до 10 млн євро; планують реалізацію інвестиційних проєктів; мають позитивну кредитну історію; не мають заборгованості перед бюджетом України; не отримували міжнародну технічну допомогу, починаючи з 01. 02. 2022.

Підприємці зможуть отримати фінансову підтримку у розмірі до 30 тис євро у гривнево еквіваленті для реалізації своїх інвестиційних планів. Кошти гранту будуть спрямовані на часткову компенсацію інвестиційних витрат у розмірі до 30%. Грантовий проєкт від уряду Німеччини розширить пропозицію грантових ресурсів, а також доповнить урядову програму eРобота, яка також пропонує гранти для переробних підприємств України. В умовах війни гранти для малого бізнесу є дієвим інструментом розвитку переробних підприємств, особливо, в деокупованих регіонах України.

### 27 жовтня

Від боєприпасів до танків: Данія передає Україні пакет допомоги на \$520 млн. Уряд Данії оголосив про передачу Україні нового пакета військової допомоги на суму 3,7 млрд данських крон, або близько \$520 млн, який був сформований після зустрічі міністрів оборони Данії та України. До нового данського пакету допомоги увійдуть танки Т-72ЕА, БМП-2, артилерійські боєприпаси, безпілотники, стрілецька зброя і броньовані ремонтно-евакуаційні машини. Постачання останніх фінансується спільно з Німеччиною.

В Євросоюзі домовилися використовувати доходи від заморожених активів РФ для допомоги Україні. Лідери ЄС схвалили плани використання мільярдів євро, отриманих від заморожених російських активів, для допомоги Україні, а Європейська комісія, як очікується, висуне відповідні юридичні пропозиції на початку грудня. Західні санкції знерухомили 300 мільярдів доларів, що належать російському центральному банку, відколи РФ розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Більша частка цих коштів — 180 млрд євро, за даними бельгійського уряду, — зберігається в Euroclear, найбільшій у світі депозитарії цінних паперів зі штаб-квартирою в Брюсселі. Euroclear заявив, що заробив близько 3 млрд євро на заморожених російських активах лише за перші дев'ять місяців цього року. Виплати купонів та погашення облігацій за знерухомленими російськими активами застрягли в Euroclear, оскільки вони не можуть бути виплачені клієнтам, які перебувають під санкціями. Депозитарій цінних паперів регулярно реінвестує такі грошові залишки.

## Оголошена передплата на нашу газету на 2024 рік

Усі поштові відділення й листиноші області ведуть передплату на «Світ-інфо» на будь-який термін і на будь-яку адресу в області.

Передплатний індекс «Світ-інфо» — **86514**

Основні теми газети:

- Події в області, Україні і світі.
- Політика, соціальні проблеми, екологія.
- Публікації раніше невідомої нам історії України, СРСР.
- Проза і поезія відомих письменників світу.
- Культура, мистецтво, спорт.
- Корисні поради.
- У світі цікавого.

«Світ-інфо» — газета для кожного з вас!

Передплатна ціна — **20 гривень на місяць.**

**Долучайте нових читачів**

Прочитавши нашу газету, покажіть її друзям, знайомим, колегам, запропонуйте також передплатити.

## На шляху в Євросоюз



**Зеленський:** «Україна практично виконала рекомендації ЄС, очікуємо на початок переговорів».

Президент України Володимир Зеленський закликав лідерів держав-членів Європейського Союзу підтримати наприкінці року початок переговорів з Україною щодо членства в ЄС.

Голова держави підкреслив, що Україна виконує рекомендації Євросоюзу щодо майбутнього вступу, згадавши про підписання закону про фінансовий моніторинг політично значущих осіб.

«Україна практично реалізувала сім рекомендацій Єврокомісії — і рішення, які були простішими, і рішення, які були складними для політиків. І ми розраховуємо на вашу єдність у відповідь — на рішення про початок переговорів щодо вступу України у Євросоюз», додав він.

На думку Зеленського, це рішення «багато в чому визначає увесь подальший шлях Євросоюзу».

«Або виграє вся наша з вами Європа разом з Україною, разом із Молдовою, а в перспективі — разом із Грузією та Білоруссю, або... виграє минуле. Я впевнений, ви всі — на боці сучасної Європи. Ми повинні перемогти», підсумував президент.

24 жовтня президент України Володимир Зеленський звернувся до колеги єврокомісарів, які зібрались в Брюсселі, переконуючи їх у тому, що Україна виконала усі рекомендації Єврокомісії та готова почати переговори про вступ до Євросоюзу.

Єврокомісія готується оприлюднити 8 листопада позитивну оцінку прогресу України у реформах, які вона має виконати для подальшого руху в ЄС, проте ця оцінка може містити додаткові умови.

Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн планує приїхати в Україну. Цей візит може свідчити, що оцінка прогресу Києва у «кандидатських» реформах буде позитивною.



## За нашу свободу

**1 28 жовтня**  
У Харкові розробили 16-тонну машину для розмінування. На Харківщині працюватиме машина для розмінування власної розробки.



Голова Харківської обласної військової адміністрації Олег Синегубов заявив: «Це дев'ята машина для розмінування, яка працюватиме на Харківщині. Але перша – нашого харківського виробництва. Тут застосовані такі механізми, що навіть при наїзді на протитанкову міну та пошкодженнях, її можна швидко відновити та замінити будь-яку деталь. Прототип проходить випробування 4 місяці. Тож це машина, яка випробувана в бойових умовах та на собі підірвала більше ніж 300 протипіхотних мін». Працює машина дистанційно, на відстані 300 метрів, аби не було загрози ураження уламками для людей. Загальна вага машини – 16 тонн, швидкість роботи – 3 – 4 км/год. Крім того, вона має 4 камери, що допомагає в управлінні. А також здатна знешкодувати 95 % всіх мін.

**30 жовтня**  
Президент України Володимир Зеленський зустрівся із двопартійною делегацією Палати представників США. У складі делегації в Україну приїхали республіканець Джеймс Френч Гілл та демократи Майк Квіглі і Стівен Лінч. «Україна завжди цінувала й цінує підтримку обох партій Конгресу США... Поінформував конгресменів про ситуацію на передовій, наші успішні оборонні й наступальні дії, а також першочергові оборонні потреби. Обговорили ключові напрями подальшої американської допомоги нашій державі у сфері безпеки й оборони», розповів Зеленський. Він акцентував, що Сполучені Штати з перших днів повномасштабної війни змогли об'єднати світ на підтримку України, та наголосив на важливості запиту президента США Джо Байдена до Конгресу про додаткове фінансування для допомоги Україні.

Близько 3:00 17 військовослужбовців Міноборони Росії дістали поранення внаслідок атаки на ракетно-зенітний полк ППО в окупованому Криму. А о 6. 36 окупанти на годину перекирили Кримський міст. Окупаційна влада Криму вночі заявила, що Чорноморський флот РФ відбивав атаку безпілотників.

**31 жовтня**  
У Криму вражено російський ЗРК «С-300» внаслідок ракетної атаки. Атаку здійснено о 6:00 в районі села Молочне Сакського району. Там дислокується комплекс ППО Міноборони Росії.

Втрати російських агресорів із 24.02.22 по 31.10.23 орієнтовно склали: особового складу – близько 300810 осіб; танків – 5212; бойових броньованих машин – 9804; артилерійських систем – 7227; ракетних систем залпового вогню – 844; засобів ППО – 562, літаків – 321, гелікоптерів – 324; безпілотних літальних апаратів оперативно-тактичного рівня – 5440; крилатих ракет – 1546; кораблів/катерів – 20; підводний човен – 1; автомобільної техніки та автоцистерн – 9590; спеціальної техніки – 1016.

## Чернігів у перший день вторгнення

«Поки стоїть Чернігів – тримається Київ. Поки тримається Київ – Україна воює».

Ці слова волонтера Тараса Чмута яскраво пояснюють ситуацію, в якій вранці 24 лютого 2022 року опинилися сили оборони в Чернігові. Супутникові знімки напередодні російського вторгнення фіксували по той бік кордону в районі Чернігівської області колони техніки ворога, які тягнули на десятки кілометрів.

Вранці того дня ця техніка ринула в Україну, де зустрічати її могла одна-єдина 1-ша танкова бригада і ще кілька менших підрозділів. І сили оборони не просто зустріли цю армаду, але й якимось незбагненним чином зуміли її зупинити.

Схоже військове диво втілювали й сили оборони Харкова на іншому краю північного фронту.

«Українська правда» пропонує другу частину заключного епізоду про перебіг воєнних дій у перший день повномасштабного російського вторгнення.

Як українські сили, перебуваючи в тотальній меншості щодо окупаційних військ, зуміли втримати Чернігів, Харків та фронт на Донбасі. І як та чому у, здавалося б, схожих умовах, зазнала великої поразки українська оборона на півдні.

### Чернігів – замкнені ворота до Києва

Будь-яка оборона Києва була б фактично неможливою, якби російським військам вдалося захопити Чернігів. Наче за часів Русі, два княжі гради знову мусили об'єднатись у спільній боротьбі.

Для росіян Чернігів мав стати важливим хабом забезпечення логістики військ. Офіцер штабу «ОК Північ» Олександр так пояснював «Суспільному» важливість міста:

«Втримавши Чернігів, ми втримали один з основних напрямків блокування Києва – з півночі і сходу. Є таке поняття – плече підвозу військових запасів. Броварське угруповання, яке прийшло з боку Конотопу через Стелкіно, мало плече підвозу до 300 км. І коли у вас тисяч 15 – 20 угруповання і 3 – 5 – 6 тисяч одиниць техніки, то щоб підвезти їм все і вести інтенсивні бойові дії, це треба дуже багато техніки. А через Чернігів це плече було вдвічі меншим. І забезпечивши рух по трасі «Е95-М01», вони б змогли розв'язувати свою задачу з Києвом більш ефективно».

Як і на кожному з напрямків, звідки наступали росіяни, за кількістю особового складу і техніки, кратна перевага була не на користь українських сил. Як розповідав журналістам Леонід Хода – командир 1-ої окремої Сіверської танкової бригади, через брак сил його підрозділу доводилось діяти нестандартно:

«Слава богу, що ми трохи відійшли від плану оборони. Як би це не було прикро визнавати, але з такою ордою, такою масою, з таким противником ми не бійці були і не готові в чистому полі з ними воювати. Тому що нас би просто змили, і вони б зайшли в Чернігів дуже легко».

Тому ми вимушені були їх розпорошити і змусити воювати там, де нам це потрібно. Так, вони бомбили Чернігів, але нам потрібно було підпустити подалі від кордонів і витягнути їх на себе. Якщо противник сильний, приходиться воювати на своїй території, частково віддати її. Витягувати його, і малими групами вже завдавати йому шкоди то там, то там, знекровлюючи його бойові підрозділи».

Саме про таке «пускання крові» розповідав Валерій Залужний в інтерв'ю виданню «Time» як про одну зі стратегічних цілей:

«На всіх напрямках нам потріб-

но було пролити їхню кров, навіть якщо в деяких місцях при цьому довелось б втратити територію».

Іншими словами, писало видання, «Ціль полягала в тому, щоб дозволити росіянам просунутися вперед, а потім знищити їхні колони на фронті та лінії постачання в тилу».

Тому бої на Чернігівському напрямку зав'язалися майже на підступах до міста.

Командувач Оперативного командування «Північ» та керівник оборони Чернігова Віктор Ніколюк так згадував перший день боїв:

«Перші бої пішли... Я тоді знаходився в Конотопі, й вони одразу пішли – це 1-ша танкова. Вона мала вийти на Ріпки (35 км від Чернігова – УП) – не встигли, вийшла на Халаявину (10 км до Чернігова – УП), там вже були перші бої. Там одразу підбили 5 ворожих танків, було підбито декілька наших машин. Ворог намагався оточити одну з рот, лівий фланг, але вони вийшли з оточення».

Командир бригади прийняв вірне рішення, вивів їх на декілька кілометрів, провів контратаку, і завдяки цьому люди були живі. Ми втратили 2 чи 3 машини, противник теж поніс втрати – до роти ми знищили. Ворог відійшов, але потім атаки почали повторятися. І отак от пішла робота».

Як розповідає Ніколюк, який безпосередньо брав участь у боях у наступні дні, на трасі біля Глухова противника зустрічала 58-ма мотопіхотна бригада:

«Наші нанесли враження, але на той час колона ворога висунулась далі. Але наші біля Конотопу їх зупинили. Потім пішли в хід танки, піхота, 58-ма бригада понесла втрати і вимушена була відступити».

А 1-ша танкова, навпаки, закріпилась навколо Чернігова, і тут стояла».

Великий внесок в оборону робили прості люди. Ніколюк

запам'ятав кілька дуже яскравих епізодів:

«І, звичайно, дуже велика вага до місцевих жителів, які надавали інформацію, які ламали вказівники на дорогах, щоб ворог не знав куди їхати, які робили завали, коктейлі молотова, зливали паливо. Це окрема історія. Люди нам повідомляли, що то там, то там є скупчення ворога. Завдяки цьому ми наносимо враження, причому таке, суттєве. І одного разу доповіли, що на одній зі станцій зупинився потяг, близько 20 цистерн. Що він не охороняється, і люди готові його злити. Ну, я наказав».

А потім я кажу: ну хоча б відео зніміть. І прислали фотографію, на якій, я думаю, ну людей до сотні на тракторах, конях, мотоциклах. Зливають і посміхаються», – пригадує тодішній командувач ОК «Північ».

Згідно з довоєнними планами України, оборона Чернігова мала проходити по лінії населених пунктів Ріпки – Городня, приблизно за 35 кілометрів від кордону з Білоруссю. Але через стрімке просування, російські війська вдалося зупинити на лінії населених пунктів Великі Осняки – Седнів, всього за 20 – 25 кілометрів від Чернігова.

Окупувавши більшу частину області, росіяни так і не змогли захопити обласний центр. Чернігів переживе жахливі бомбардування та постійні обстріли з артилерії, але за 1 місяць, 1 тиждень і 2 дні росіян відтиснуть від міста, змусивши до одного з перших так званих «жестів доброї волі».

Роман РОМАНЮК,  
Федір ПОПАДУК  
«Українська правда», 19.10.2023  
Pravda.com.ua

(Перший розділ публікації  
«Чернігів і Харків у перший день вторгнення. Окупація півдня.  
24.02: Реконструкція. Частина 5»

## Що змінюється з листопада

### Виплати для ВПО

Внутрішньо переміщені особи, які вперше звертатимуться за допомогою, з 1 листопада 2023 року мають звертатися по одній людині з кожної родини.

Допомогу ВПО призначатимуть відразу на всю сім'ю. Кошти надходять на банківський рахунок одній особі за всіх членів родини. Сума допомоги для вимушено переміщених осіб не зміниться.

Допомога для ВПО становить: для осіб з інвалідністю та дітей – 3 тис грн; для інших осіб – 2 тис грн.

Продовжити грошову допомогу зможуть ті родини, які мають низький дохід, члена родини з інвалідністю, осіб пенсійного віку, а також трьох або більше неповнолітніх дітей та якщо сукупний дохід на одного члена сім'ї не перевищує 4 прожиткових мінімумів (нині – 10 728 грн для працездатної людини).

Водночас допомога не призначатиметься, якщо протягом трьох місяців перед зверненням член родини здійснив суттєві витрати чи оплатив послуги на суму від 100 тис грн одним платежем.

### Тарифи на електроенергію

З 1 листопада 2023 року зміниться ціна на універсальні послуги для малих побутових споживачів.

Для таких споживачів зміна ціни відбувається щомісяця відповідно до постанови НКРЕКП. Ціна розраховується за методикою НКРЕКП та включає ціну купівлі електроенергії на ринку, тарифи на послуги оператора системи розподілу та системи передачі, тариф на послуги постачальника універсальної послуги.

Відтак клієнти мереж ПрАТ «ДТЕК Київський електромережі» платитимуть:

за I клас напруги – 638,6 копійки за кВт\*год з ПДВ;

II клас напруги – 704,8 копійки за кВт\*год з ПДВ.

**Малі не побутові клієнти** мереж ПрАТ «ДТЕК Київський регіональні електромережі» заплатять:

I клас напруги – 661,5 копійки за кВт\*год з ПДВ;

II клас напруги – 790,8 копійки за кВт\*год з ПДВ.

### Призначення субсидій

Нові субсидії в Україні були перераховані на опалювальний сезон і діють до квітня 2024 року. Українці, які мають право на житлову субсидію, отримують її автоматично. Оформити субсидію також можна і після старту опалювального сезону.

Якщо громадяни, які раніше не отримували субсидію або їм відмовляли у призначенні на неопалювальний період, звернуться до 30 листопада 2023 року, пільга буде нарахована з жовтня.

Також звернутися за субсидією потрібно, якщо в сім'ї відбулися зміни в складі родини. Щоб мати право на субсидію, витрати домогосподарства на комунальні послуги мають перевищувати 15% середньомісячного сукупного доходу сім'ї, також у домогосподарства відсутні борги за комуналку або є договір про їх реструктуризацію.

### Хто може отримати субсидію:

ті, хто зареєстровані в будинку;  
ті хто не зареєстровані, але фактично проживають у будинку, наприклад орендарі помешкання, або переселенці.

Подати заяву на призначення субсидії можна у Пенсійному фонді, Центрі надання адміністративних послуг або через «Дію».

## Пошта різко підняла тарифи на передплату

### і доставку друкованих видань

Національний поштовий оператор «Укрпошта» оновив тарифи на передплату друкованих видань на 2024 рік, вони почнуть діяти з 1 листопада.

«Послуга з приймання передплати на періодичні друковані медіа (на одну адресу незалежно від кількості видань) становитиме 15,00 грн (без ПДВ)», йдеться в повідомленні поштового відомства. Це мово про так зване «оформлення передплати», що досі коштувало значно дешевше.

Щодо операцій, пов'язаних із доставкою газет і журналів, досі тарифи розраховувалися залежно від ваги й обсягу видання (шпальт) та кількості виходів на мінімальний термін передплати. Відтепер це залежить від сфери розповсюдження медіа: загальнодержавне чи місцеве. Доставка одного примірника передплатнику становитиме: для загальнодержавних медіа – 5,00 грн; для місцевих медіа – 4,00 грн. Це десь удвічі дорожче, ніж було досі.

Передплата приймається на загальнодержавні друковані медіа – до 20 грудня, на місцеві – до 26 грудня 2023 року. Оформити передплату можна трьома способами: онлайн, тобто по інтернету, у поштових відділеннях та через листоношу.

В Укрпошті пояснили, що тарифи на приймання й доставку медіа не мінялися два роки. Тепер їх було переглянуто, щоб забезпечити хоча б мінімальну рентабельність надання послуг, посприяти покращенню сервісу доставки, мати можливість більше інвестувати у розвиток та полегшити будні видавців.

Правда, не зрозуміло, яким чином підвищення тарифів «полегшить будні видавців»? Адже редакції тепер муситимуть піднімати передплатну ціну газет, хоча б на ту додаткову суму, яку з них тепер братиме пошта. А доставка видань, як і раніше, залишається вкрай поганою, особливо в селах. Зокрема, по Чернігівщині, після «пілотного проекту» із закриття сотень поштових відділень.

Хоч, попри все, люди і далі люблять читати газети, довіряють їм і передплачують.



## Відкритий лист Сергію Лаєвському від співробітників Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського



Шановний Сергію Лазаровичу!

Щирі вітаємо Вас з Днем народження. Майже 24 роки Ви працювали директором нашого музею і сьогодні, коли Ви обіймаєте іншу посаду, ми хочемо згадати той директорський шлях, який ми пройшли разом з Вами з 27 грудня 1999 до 1 жовтня 2023 року.

Він не був легким і безтурботним. Можливо, тому, що для Вас музей не був суцільною терро інкогніта, а Ви не були для нас абсолютно невідомим, зайдюю, ми доволі швидко знайшли спільну мову. Ви опинилися у потрібному місті у потрібний час. Ми не завжди одразу погоджувалися на Ваші завдання (а надто щодо директив згори), як і Ви на наші, почасти авантурні чи непродумані, ідеї. У будь-якому випадку фронди ніколи не було: всі могли говорити, доводили свої резони, шукали раціональне зерно, корисне для музею; не все йшло гладко, але головне – був діалог. Різниця між Вами, директором, і нами, підлеглими, була тільки у мірі відповідальності, чим, сказати правду, ми інколи користувалися як щитом, а Ви – як опорою, за обопільної згоди. Отак ми й зростали, набираючись досвіду і знань, долаючи негаразди і перешкоди, радіючи здобутками і перемогами.

Зрілість, майстерність і любов до справи колективу вилилася у сплеск науково-дослідної роботи, у першу чергу з вивчення і введення до наукового обігу музейного зібрання. А мудрість, професіоналізм і любов до музею директора підняли Чернігівський історичний музей імені В. В. Тарновського на новий щабель, дозволили йому гідно відповідати вимогам часу, посісти гідне місце в музейній спільноті України. Ваше, Сергію Лазаровичу, директорське розуміння і

планування підмурку музейної справи, підтримання в колективі атмосфери творчості, пошуку, реалізації нових знань і практик дали добрі плоди, по яких нині пізнається дерево – наш музей. Це і збірник «Скарбниця української культури», і каталоги срібного посуду, оправ Євангелій, вишивки козацької старшини, вишитих рушників, і монографії, присвячені неоліту та вишивці Чернігівщини, вишивальним техні-

звання, якого колектив так довго і наполегливо домагався, усвідомлюючи, що звання директора – це оцінка роботи всього музею. Запрацював сайт музею і його сторінки у соцмережах.

Звичайно, не все нам вдалося. Музей так і не дочекався приміщення для фондосховища, хоча рішення приймалося аж у 1990 році. Не виконана і вимога Закону України «Про музеї та музейну справу» щодо нашо-



кам, сфрагісам козацької України, автографам Качанівського альбому, Торгсину, «Мазепині книзі», і чимало інших наукових й науково-популярних видань. Це і активна участь музею в реалізації обласної програми археологічних розкопок. Це і друге місце у «Музейній події 2010 року». Це і 7 кандидатських дисертацій, що захистили працівники музею. Це і численні реекспозиції, стаціонарні та тимчасові виставки, виїзні виставки в Києві, Дніпрі, Батурині, Любечі, селах і містах Чернігівщини, ба, навіть закордоном – у посольствах скандинавських країн у Києві. Це і єдиний в Україні лекторій «Дорогами рідного краю від музею до музею» та матеріалізовані у путівник «Шляхи Тараса Шевченка. Чернігівщина». Це і «Ночі у музеї» та відзнаки Всеукраїнських музейних фестивалів у Дніпрі. Це й історія одного експоната – кулеметного станка, яка викликала, викликає і завжди викликати почуття гордості за нашого директора і наш музей. Це і Книга пам'яті героїв Чернігівщини, які загинули в боротьбі за незалежність України з 2014 року. Це і створення філій в с. Єліному й містечку Седнів. Це і державні нагороди, почесні звання, відзнаки музею та його співробітникам, серед них і Ваше

го відділу – Музею народного декоративного мистецтва Чернігівщини. Ми добре пам'ятаємо облогу адептами русского миру і «церкви московського патріархату, які не дозволяли музей вивезти з Катерининської церкви етнографічну колекцію, писали плакати з прокльонами і відкрито раділи розбійному напад на Вашу, Сергію Лазаровичу, родину, коли співробітники музею і притомні чернігівці вболівали за Вас, а потім ходили на суд. Та наш музей, не опускав рук, а Ви як керманіч і повноважний представник музею гідно та наполегливо обстоювали наші професійні й громадянські права і часто перемагали, про що свідчить крайнє судове рішення щодо «корупції».

Новий етап у житті музею, як і всієї України, розпочався 22 лютого 2022 року. Ми вкотре побачили Ваші високі професійні організаційні й управлінські якості, патріотизм, любов і відданість справі, врешті – хоробрість чоловіка і керівника й такі, притаманні Вам, людські якості як людяність, допомога і підтримка, турбота і захист тих, хто цього потребує. Думаємо, що саме Вас стосується запроваджене в Україні свято – День відповідальної людини. Дякуємо Вам, шановний Сергію Лазаровичу за вашу директор-

ську роботу, терплячість і виваженість, уміння слухати і чути, уміння стримувати емоції і знаходити необхідні слова і рішення. За те, що під Вашим керівництвом у працівників музею була і напружена праця, і яскравий відпочинок у лісі чи туристичних мандрах, що кожний міг розраховувати і отримувати допомогу у скрутний час.

Життя музею триває і ритм його прискорюється, тож Ваші, Сергію Лазаровичу знання, вміння, комунікабельність і відданість музейові й надалі залишатимуться надзвичайно затребуваними. Робота над розпочатими проектами і новими планами, нові вимоги часу і можливості нової посади, яка у деяких випадках дає більше можливостей для маневру ніж директорська, не дадуть Вам нудьгувати. Ми раді, що Ви залишилися з нами і надалі ставимося до Вас як до директора, не тому, що не поважаємо Максима Михайловича, Вашу кандидатуру, а тому, що твердо переконані у Вашій допомозі і підтримці молодого колеги, бо фахівець, майстер своєї справи ніколи не буває колишнім. Тепер наш музей постав перед черговим викликом – переосмислити місію музею, оновити його, зберегти здобутки, не втратити свій потенціал, а навпаки – наростити його якість, і все це при відсутності заступника з наукової роботи. Роботи багато і тут без Вас, Сергію Лазаровичу, ніяк. А ще маємо прохання – напишіть для музейного збірника спогади про Ваш директорський шлях, про майже чвертьвікову (!) історію музею як Ви її бачите. Дедлайну не ставимо.

А тепер наше вітання.

**Вельмишановний Сергію Лазаровичу! Щирі вітаємо Вас з Днем народження. Хай Господь захистить і збереже всю Вашу родину і дарує Вам якнайшкорошу зустріч з дітьми та онуками. Бажаємо Вам міцного душевного і тілесного здоров'я, сил, енергії і наснаги на довгу цікаву, насичену відкриттями роботу в музеї. Перемоги Україні! Мир Вашому дому!**

**Колектив Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського 27.10.2023, Чернігів**

## Суд підтвердив позицію міністерства:

**московська церква незаконно користується майном Єлецького монастиря**

26 жовтня 2023 року Господарський суд Чернігівської області прийняв рішення по справі за позовом Управління Чернігівської єпархії Української православної церкви Московського патріархату до Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів Стародавній» та відмовив у задоволенні позовних вимог щодо визнання договору поновленим.

Отже, суд погодився з позицією Міністерства культури та інформаційної політики України та заповідника «Чернігів Стародавній». Договір про безоплатне користування комплексом споруд від 2016 року не вважається поновленим, а Управління Чернігівської єпархії УПЦ МП з 15 вересня 2021 року до тепер незаконно, без будь-якої правової підстави користується державним майном – приміщенням пам'ятки архітектури національного значення – Єлецьким монастирем, до складу якого також входять Успенський собор, Північні келії, Східні келії, Південно-західні келії та Мури з брамами.

*Міністерство культури та інформаційної політики України*

## У Чернігова з'явиться

**ще один партнер –**

**французьке місто Сен-Дені**

Анонсував майбутнє партнерство під час загальноміської наради 24 жовтня в.о. міського голови Олександр Ломако. Найближчим часом буде підписана офіційна угода про співпрацю

– Я спілкувався з міським головою Сен-Дені, записував звернення й воно було показане депутатам міської ради. Вони голосують на найближчій сесії і ми проголосуємо на найближчій сесії про встановлення партнерських стосунків між містом Сен-Дені і Черніговом, – сказав в.о. міського голови.

Налагодження співпраці триває вже протягом кількох місяців. Чернігівські діти в її рамках цього літа відвідали Сен-Дені. Мета поїздки була культурно-реабілітаційна.

Чернігів уже має у Франції місто-побратим Реймс. Завдяки цій співпраці група інших чернігівських школярів, які під час війни втратили одного з батьків, зробила двотижневу поїздку до цього міста.

## Столиця Латвії Рига передає Чернігову 10 автобусів

Рішення про передачу 10 автобусів «Solaris Urbino 12» уже погоджене Ризькою міською радою. Незабаром машини приїдуть до нашого міста.



Вони будуть передані комунальному підприємству «Чернігівське тролейбусне управління».

Допомі у налагодженні цієї співпраці очільник латвійського міста-побратима Чернігова Огре – Егіл Хелманіс.

## Мандрівну виставку «На Зламі» відкрили в Ніжині

24 жовтня у приміщенні міського будинку культури Східноукраїнський центр громадських ініціатив презентував мандрівну виставку «На Зламі». Виставка з 2019 року мандрує містами України. Вона складається з 18 стендів, кожен з яких присвячений одному із «зламів» - суспільним явищам, які вплинули на українське суспільство під час війни. Через інфографіку та особисті історії постраждалих виставка розкриває проблеми повно, зниклих безвісти, реінтеграції окупованих територій, пошуку шляхів відновлення справедливості та спонукає до обговорення суспільних проблем, пов'язаних з війною.

Виставка в місті діє до 11 грудня.

Презентація виставки «На Зламі» відбулася в рамках проекту «Посилання громадянського суспільства для трансформації культури пам'яті – ненасильницькі зусилля для протидії війні Росії проти України», що реалізується громадськими організаціями Kurve Wustrow (Німеччина) та Східноукраїнським центром громадських ініціатив (Україна) спільно з партнерами за підтримки Федерального уряду Німеччини.

## Вибухотехніки поліції продовжують розмінування області

Нерозірвані снаряди, міни, ручні гранати, вибухові елементи касетних боєприпасів – на території Чернігівщини залишається ще багато небезпечних боєприпасів. Особливо багато вибухових предметів і пасток знаходяться у місцях, де точилися запеклі бої, на позиціях російських військ тощо.

Саме тому поліцейські наполегливо закликають громадян утриматися від відвідування таких місць та слідкувати, аби цього не робили діти.

## Сергій Лаєвський виграв суд

1 жовтня цього року завершувався термін контракту перебування Сергія Лаєвського на посаді директора музею. Всі очікували, що контракт цей буде продовжено, адже його робота заслуговувала найвищої оцінки. Про це сказала і директорка обласного департаменту культури, представляючи...нового директора. І це звільнення Лаєвського стало одним з незрозумілих для громадськості фактів одночасної і дивної заміни одразу кількох керівників об-

ласних закладів гуманітарної сфери.

Очільниця департаменту пояснила заміну Лаєвського тим, що він, мовляв, рішенням суду звинувачений у «корупції», що, за законом, не дозволяє призначати на такі посади.

На це Лаєвський повідомив, що оте рішення суду першої інстанції не вступило в силу, бо він оскаржив його апеляцією в суді вищої інстанції. І ось днями цей суд скасував те рішення суду першої інстанції, зняв з Лаєвського звинувачення в «корупції».

Що робити тепер? Адже Лаєвський, за згодою колективу і нового керівництва закладу, перейшов на посаду заступника директора музею. А директором став його попередній заступник.

Лаєвський не вимагає повернення його на посаду директора. Але цілком резонно і справедливо вимагає бодай вибачення від департаменту, в особі його керівництва, за поспішне звинувачення його у «корупції».



# «Якби я їх відпустив, а процес зірвався – я б застрелився» –

## суддя Дячук про справу Небесної сотні

18 жовтня Святошинський районний суд Києва виніс вирок у справі розстрілів 48 та поранення 80 людей на Майдані 20 лютого 2014-го року.

Трьох із п'яти обвинувачених бійців спецроты київського «Беркуту» – Олега Янішевського, Павла Аброськіна, Сергія Зінченка – визнано винними в масових вбивствах, одного – Олександра Маринченка – в перевищенні влади, ще одного – Сергія Тамтуру – виправдано.

Олег Янішевський, заступник командира полку, отримав довічний термін ув'язнення, Аброськін та Зінченко – по 15 років.

Експертів були звільнені з-під варту на фінальному етапі процесу в рамках обміну полоненими 2019-го року. Втім, Маринченко й Тамтура повернулися в Київ і брали участь у судах до останнього засідання. Де нині знаходяться Янішевський, Аброськін та Зінченко – невідомо.

Решта бійців спецроты, підозрюваних у розстрілах, та її командир Дмитро Садовник втекли та можуть переховуватися в Росії або на окупованих територіях. Деякі з них, зокрема сам Садовник, отримали російське громадянство.

Суд у справі про масові вбивства на Майдані став унікальним для України. Формально він тривав майже 8 років. Враховуючи середні терміни розгляду справ в Україні, за словами самих учасників процесу, це швидко. З 2016-го року засідання дисципліновано відбувалися двічі на тиждень, згодом щотижня і процес не переривався ані через сутички в суді, ані через смерть його учасників, ані через повномасштабне вторгнення Росії.

Уперше в процесі щодо такої резонансної справи був задіяний суд присяжних. Саме на цьому суді вперше в Україні клітки для підсудних замінили на прозорі кабіни та застосували відеотрансляцію засідань.

Крім копії роботи прокурорів Генеральної прокуратури та адвокатів потерпілих, зокрема Євгенії Закревської, ключовою фігурою в організації процесу та доведення справи до вироку стала фігура головного судді Сергія Дячука.

У 2018-му році на нього було скоєно напад. Побутовий конфлікт, не пов'язаний зі справою Майдану, коштував судді травми голови. Втім, він швидко повернувся до роботи. «Я пообіцяв довести справу до кінця, я стримав своє слово».

Справа щодо нападу й досі, вже 4 роки перебуває у суді. Дячук іронізує: «Вже і справа щодо Майдану закінчилася, а ця – ні». Кілька років тому суддя отримав пропозицію взяти участь у конкурсі до Верховного Суду, але відхилив її, бо інакше б не закінчив справу.

Ми зустрічаємося з Дячуком у його кабінеті в Святошинському суді наступного дня після винесення вироку. Він не спав дві доби перед цим, але виглядає бадьорим та в піднесеному настрої.

Як і сама справа, вирок величезний за обсягом – понад 1700 сторінок. І якби не дозвіл зачитувати резолютивну частину стисло (діє на час воєнного стану – УП), ми напевно слухали би його понад місяць. Суд розпочався вчасно і вклався у менш ніж годину. Дячук, колишній військовий із залізною дисципліною, починає інтерв'ю також вчасно.

Про те, що ж сталося на Майдані 20-го лютого 2014-го року, яке зна-



чення матиме цей процес, а також яка роль Росії у подіях на Майдані та зв'язок із повномасштабним вторгненням – в інтерв'ю Сергія Дячука Ангеліні Карякіної для УП.

– Я спочатку хотіла вас чисто по-людськи спитати: цю історичну справу закінчено, процес тривав



Винесення вироку в Святошинському суді Києва, 18 жовтня 2023 року

8 років – що ви відчуваєте? Полегшення?

– Відверто кажучи, я гордий собою. Я навіть це кажу, коли в деякі моменти перечитував вже вирок, щоб, знаєте, з різних боків на нього подивитися. А як би це прочитали збоку? Як сприймуть цю інформацію? Будуть шукати там якийсь ляп, непорозуміння, недомовлення. І коли ми вчитували вже в кінці деякі місця, то просто були мурахи від того, що нам вдалося, по-перше, визначитися самим. Бо ми такі ж люди і в нас було своє уявлення про події.

– Вам для себе довго довелось визначитися? Все-таки 8 років тривав процес. На якому етапі ви все зрозуміли?

– Довелося визначитися до нуля годин 19-ої хвилини вчорашнього дня (18 жовтня, коли було винесено вирок – УП). Я гордий не тому, що вважаю, що це абсолютно правильне рішення. Ні, Боже збав. Апеляція буде 100%. Найголовнішим для мене показником було стримати слово.

Я пам'ятаю розмову з Чаплінським (батько убитого на Майдані Володимира Чаплінського – УП) та іншими потерпілими, коли вони просто просили розглянути справу: «Не тікайте, не біжіть».

Я розумію, що для таких прохань було підґрунтя: поки до нас дійшла ця справа, вона пройшла всі суди по Києву. Я дав слово: «Будь-що – гарна вакансія, набір у Верховний Суд або-що... Якщо мене фізично не заберуть, не усунуть, ми зробимо все, щоб ця справа була доведена до кінця».

Я відверто скажу, якби я тоді знав, скільки це часу і що це, я так не підписувався б. Все ж таки 48 епізодів – це багато, дуже багато. Але ми настільки були налаштовані на сприйняття інформації, що встигали розшифровувати покази осіб з попереднього засідання до наступного дня. І знаєте, вже байдуже, що з нами відбудеться, куди ми підемо чи не підемо, як ми посивіли – а ми посивіли

і постаріли, ми втратили суддю, який вмер, одного присяжного. Ми були близькі до того, щоб взагалі втратити присяжних.

– Ми пам'ятаємо, що присяжні відмовлялися працювати на певному етапі через відсутність оплати.

– Присяжні не відмовлялися, а зайняли принципову позицію. Присяжні, якщо ви пригадуєте, рік працювали з 33 гривнями на місяць. Я якось сказав: «Покажіть мені ці розрахункові», – а там 5 гривень чи щось таке. Я кажу: «Ні, ми не зможемо цю справу розглядати. Ніколи». Оскільки вони постійно зайняті були процесом, по два засідання на тиждень, а в них є ще своя робота, свої питання життєво важливі. Але тижня вистачило для постанови Кабміну і з'явилися кошти, зарплата.

– Вони тоді десь 30 тисяч на мі-

так? Я можу назвати це просто: масовий розстріл. І в іншому мені вже нічого не переконає. Оскільки це не моє власне відчуття, а це вже впевненість, яка ґрунтується на конкретних, об'єктивних даних, які пройшли через нас, які ми осмислили, обдумали, мотивували і саме так оцінюємо. Для нас це безальтернативно.

Ми давали оцінку питанням, а чи не була там оборона (з боку силовиків – УП), помилка – тобто версії захисту, які лунали.

– Захист казав, що вони нібито захищають урядовий квартал.

– Захист казав, що їх взагалі там не було. Але і цю версію ми теж оцінювали.

Ми спочатку повинні були дійти висновку, чи були там обвинувачені. Суд дійшов категоричного висновку. Ми ідентифікували підрозділ, а саме роту спеціального призначення, як осіб у чорній формі з жовтими пов'язками. Серед них ми ідентифікували конкретних осіб, які застосовують конкретний екземпляр зброї. Навіть постріли в часі, в хвилину, в секунду, зі співпадінням поранення конкретним потерпілим, в якого немає кулі. Не залишилося в тілі кулі, але ми бачили, хто стріляв.

Нами встановлено конкретно, що Аброськін прямо причетний, як стрілок, до поранення потерпілого Святослава Колесникова. Знайдені ще сліди, які вказують на зброю, закріплену за Аброськіним, але ми не можемо цей слід прив'язати до якогось потерпілого.



Силовики відпочивають біля Верховної Ради. 20 лютого 2014 року.

Фото: Оксана Денисова

З приводу Зінченка, ми не знайшли доказів його прямої причетності як стрілка до поранення чи вбивства конкретного протестувальника. Разом з тим, суд вважає, що Зінченко застосував зброю саме під час подій 20-го лютого в напрямку протестувальників.

– Якщо вони діяли як група осіб, скоординовано, чому тоді двоє обвинувачених не винні у вбивствах, на думку суду, а один взагалі виправданий?

– Важливою є не група, а саме дії за попередньою змовою – такий маленький нюанс, про нього всі забувають.

Попередня змова означає, що особи мають домовитися до того, як вони вчинили злочин. Ми в суді цього не почули – ані аудіозапис такої домовленості, ані свідка, який чув про таку домовленість. Обвинувачені Маринченко і Тамтура об'єктивно не могли бути учасниками такої домовленості. Станом на 9:17 один і другий знаходилися в іншому місці, а рота ще перебувала біля Жовтневого палацу.

А от з приводу Зінченка й Аброськіна – встановили, що така змова є. Після того, як був убитий Микола Симісюк і поранений Роман Панченко (бійці спецроты «Беркуту» – УП), змо-

ва відбулася на тлі наказу заступника командира полку «Беркуту» Олега Янішевського і присутнього вже командира спецроты Дмитра Садовника. Ми кажемо «наказ», хоча ми не бачили шикунання, доведення до особового складу і так далі. Але наказ не передбачає такі формальності.

Наказ може бути інтуїтивною вказівкою, руками. Тим більше, коли знають один одного, тактично взаємодіють.

Інколи погляду достатньо для того, щоб зрозуміти: «Я ухвалив рішення». Ви на мене подивилися: «Що робити?» Я подивився – «Мінус». Ми зрозуміли, що ми знищуємо цей об'єкт, «мінусуємо» його. І виконуємо спільно це завдання. Один притримує, прикриває, інший супроводжує, третій відволікає.

Що нам могло дати підстави вважати, щоб в них такий наказ був? Ми бачимо вказівки, розпорядження, застереження, які робляться рухами рук, які є загальноприйнятими для керування особовим складом в особливих умовах.

Тепер з приводу Янішевського. По-перше, ми отримали рішення про те, що там був представник командного складу («Беркуту» – УП). Це збігається з тим, що Янішевський там був. Але тільки збігається.

По-друге, у нас була телефонія. Але телефонія не проста. Це зв'язок з дружиною. Ніхто інший не міг зателефонувати з його номера телефону його дружині. І це зафіксовано на ві-

део. Він був єдиним у синьому камуфляжі, який в той час перебував за бетонною барикадою. Ну все, розумієте? Сергія Тамтуру повністю виправдали, а до цього відпустили. У нас все прозоро. Ми принципово били по руках захист, утримуючи обвинувачених під вартою, бо не всі ключові докази були здобуті.

Ви ставите під сумнів балістику? Ми погодилися, що є сумніви, проводимо експертизу. Не маючи балістичної експертизи з кулями і остаточних переконань, вважали, що вона була обґрунтована. Підозра, а не вина.

Щойно отримали експертизу, занурилися і перевірили, чи є Тамтура в якійсь спосіб зафіксований у ній. Немає. Крапка. Винисомо обговорення на суд присяжних і суд присяжних ухвалює рішення про його звільнення з-під варту. Не від процесу, не від відповідальності.

Ангеліна КАРЯКІНА, для УП  
Фото: Анна Цигима, Лабораторія журналістики суспільного інтересу  
Матеріал створений командою Лабораторії журналістики суспільного інтересу в межах проекту «Життя війни».

«Українська правда», 21.10.2023  
Pravda.com.ua

Закінчення в наступному номері



# Розмова з українським воїном

«Війна для нас закінчиться коли ми ввійдемо на Кубань». Так сказав інвалід, що втрапив ліву руку понад лікоть. Він український воїн з походження, майже два метри височини, з Черкащини, повернувся з заробітків у Познані, щоби боронити свою рідну землю, на якій він родився, хрестився, брав шлюб та хрестив дитину. Є багато таких, але я на нього звернув увагу, немов на ікону козацького роду. До речі, він і подібний до козаків, тільки напіс лисина замість оселедця.

Знаю Олександра вперше з США, де він перебував для того, щоби встановити свою протезу. Зустрінулись ми у моєму бюро у Нью-Йорку. Співпрацювали ми по достачі безпілотників та тепловізорів для його бригади. У Львові ми зустрілися як друзі, тобто поговорити. Про допомогу його бригаді ми домовились не одним реченням, а просто поглядом. А вже ж ми співпрацюємо вже три місяці. Мені здається, що це дружба, коли поглядом порозуміваються.

Сьогодні він завершує реабілітацію та говорить, що планує вернутися на фронт. Каже, що почувається нормально. Але, оскільки він інвалід, треба не тільки змінити його категорію і роль піхотника на снайпера, але і також перекваліфікуватися формально. Бригада вже подала своє схвалення і жде його.

Чому він вступив у боротьбу і ще до того, зразу, у без-

ні 2022 року, і бажає повернутися. «Бо це моя земля...я їх ненавиджу і ніколи їм не прощу... хочу, щоби моя доня жила в Україні без страху та по-Європейському».

Олександр розмовляє по-українському, але з деякими московськими словами. Ну я також, тільки з деякими польськими словами. З кожної сторони впливи. Схід і Захід разом, як співали під час Помаранчевої революції. Я ніколи не відчував сильнішого єднання.

Ці вислови, що це моя земля і я ніколи їм не прощу, напевно не унікальні. Україна єдина, але дуже різноманітна. Хіба не багато Олександрів у Збройних силах України? Не хотів я сплямити нашу розмову негативно, але в одному місці не витерпів, коли він похвалив допомогу діаспори. Я соромливо сказав, що є у нас у діаспорі українці, які називають себе навіть націоналістами чи бандерівцями, але не докладають жодної допомоги у нашій боротьбі. Він пояснив, «вони американці, а це моя земля». Він з цього питання був просто дуже чемним.

Олександр чомусь не боїться смерті. Йому тільки тридцять шість років. Це надто коротко. Він турбується тільки долею своє дванадцять річної доні Олександри і її майбутнього життя на своїй землі. Дружина і доня не збираються лишати рідну землю. «Москалів не було у моєму селі у Черкащині, ми розмовляли пере-

важно по-російському, але тільки тому, що так звикли. Фактично ми не розрізняли. Тепер я бачу різницю, бо цією мовою говорять наші вороги. Вони хочуть нас стерти з лиця землі. Я це не дозволю...я буду намагатися стерти їх... вони не люди...»

Перед моїм співбесідником ще далека мандрівка. Він мусить завершити свою реабілітацію, і щойно тоді зможуть його перекваліфікувати, поки він повернеться до своєї бригади. Ми домовились, що він дасть знати, що найбільше потрібно нашим воїнам. А ми з своєї сторони будемо допомагати і слідкувати, як наші воїни захищають Україну, та подивляти їхню хоробрість. Ми нація героїв. Ми Україну не віддамо!

Наші воїни різні, але також дуже подібні. Мене не потрібно переконувати про нашу роль, що тоді, коли майже весь світ по нашій стороні, то світ віддає нам тільки фонди і зброю. Ми віддаємо свою кров. А Олександр на разі віддав свою руку. Він повертається на фронт. Хто знає? Ми домовились, що після війни, зустрінемося на українській землі в Кубані. Запізнавши Олександра, я не сумніваюся. А вже ж Кубань – це наша земля. Олександр не перший і не останній. У нас багато Олександрів. Слава Богу! Слава Україні! Слава Олександрів!

Аскольд С. ЛОЗИНСЬКИЙ  
США



Про автора.  
Аскольд Лозинський (нар.08.02.1952, Нью-Йорк), президент Світового конгресу українців (1998 – 2008), юрист. Народився в сім'ї українських емігрантів, які прибули до США в 1951 р. У 1969 р. Аскольд закінчив гімназію «Реджіс» у Нью-Йорку, а в 1973 р. коледж «Фордхам» за спеціальністю класична філологія. В 1976 р. закінчив юридичний факультет університету «Фордхам». Здобув науковий ступінь доктора.

Одружений, має сина і доньку. Його сестра Кий Лариса – президент Злученого українсько-американського допомогового комітету.

У справі об'єднання світового українства Аскольд Лозинський обіймав посади: головного редактора українсько-американського студентського часопису (1971 – 1974); президента Української студентської організації (1973 – 1975); президента Українсько-американської молодіжної асоціації (1980 – 1989); віцепрезидента Українського конгресового комітету Америки, організація представляє українців США (1989 – 1992); президента Українського конгресового комітету Америки (1992—2016)

Крім того, Аскольд Лозинський є членом правління багатьох українсько-американських та світових українських організацій, а також професійних асоціацій США. Активно об'єднує світову українську спільноту за кордоном. Нагороджений орденом України «За заслуги II ступеня та відзнаками організації українців у світі.

Коли у середині 1960-х років головню в Канаді та Сполучених Штатах створили Світовий конгрес вільних українців, який після утворення Української держави трансформувалася у Світовий конгрес українців та поширив свій вплив на європейські країни, його президентом у 1998 р. став Аскольд Лозинський. Один із сподвижників проведення з'їзду, конгресів і Всесвітніх форумів світового українства, надання представниками діаспори допомоги (в тому числі і матеріальної) історичній Батьківщині та вихідцям з неї.

## Новий рекорд: число біженців у світі перевищило за сто мільйонів

ООН повідомила, що кількість людей по всьому світу, вимушених залишити свої будинки, перевищила рекордну позначку 114 мільйонів. Про це йдеться у звіті Агентства ООН у справах біженців (UNHCR) При цьому третина від загальної кількості біженців – переселенці з України, Афганістану та Сирії.

UNHCR також заявило, що найбільша кількість біженців за перше півріччя 2023 року була викликана війною в Україні, а також конфліктами в Судані, М'янмі та Демократичній Республіці Конго.

## Польща призначила нового посла в Україні

Послом стане 68-річний історик і журналіст Ярослав Гузи. Він соціолог за освітою, в комуністичні часи провадив активну опозиційну діяльність, за що був інтернований. На початку 90-х років був радником міністра оборони, потім займався підприємництвом. Дружина – відома польська журналістка, гендиректорка телеканалу «Белсат» Агнешка Ромашевська-Гузи.

На посаді посла Польщі в Україні Ярослав Гузи змінить Бартоша Ціхоцького, який обіймає її з лютого 2019 року.

## Що таке «місто, селище, село»?

Президент Володимир Зеленський 24 жовтня підписав ухвалений парламентом закон №8263, згідно з положеннями якого в Україні скасовується поняття «селище міського типу». Це закон «Про державні заходи порядку вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України».

У законі, зокрема, вказується, що міста, селища, села за містобудівними та соціально-економічними характеристиками є категоріями населених пунктів, що мають сталий склад населення.

Так, місто є населеним пунктом з переважно компактною, багатоповерховою забудовою, загальна чисельність жителів якого становить не менш як 10 тисяч;

Селище є населеним пунктом з переважно садибною забудовою загальною чисельністю жителів не менш як 5 тисяч.

Село є населеним пунктом із садибною забудовою, загальною чисельністю жителів менше 5 тисяч;

Міста належать до міських, а селища та села – до сільських населених пунктів;

У той же час поселення є компактним місцем проживання людей за межами населеного пункту, яке не має сталого складу населення.

## Україна на найбільшому у світі європейському книжковому ярмарку

У Франкфурті-на-Майні (Німеччина) пройшов 75 традиційний європейський книжковий ярмарок. Він найбільший у світі. Тут було представлено понад 4200 учасників із 95 країн.



На українському національному стенді Україна представляла себе під темою «Наполегливість існування», що віддзеркалювала роботу видавничого галузі в реаліях повномасштабного вторгнення – ракетних атак, блекаутів, ускладненої логістики тощо, то цьогоріч існування стало крихким. «Крихкість існування» стала фокусною темою української делегації на ярмарку.

Ярмарок – величезна площа, навколо якої сучасні корпуси. Для того, щоб розібратися, де

знаходяться стенди зацікавлених країн, а їх біля 100, кожному відвідувачів дають карту, направляють до певного корпусу. Український стенд у корпусі під номером 4. Іду через площу, на якій величезна зала, де проходять зустрічі. У самому корпусі не так легко знайти потрібний стенд. Тому розумні голови придумали розмістити країни за літерами абетки, та цифрами. Роздивляємося літературу Прибалтики, Гренландії, Польщі. І ось нарешті чуємо українську. Перший, з ким заговорила був колега Михайло Малий. Випускник, як і я, факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Працював на телебаченні, викладав на цьому ж факультеті, зараз живе і працює у містечку біля Бонну. А потім закутилося – руки тягнулися до книжок – дитячих, про війну, історичних, публіцистики, фотобльбів; знайомства, розмови, обмін думками і враженнями.

Німці подбали про кожного відвідувача: довідкова література, конференцзали, умови для спілкування з письменниками, художниками, продюсерами, перекладачами, видавцями, агентами, книготорговцями, безліч кафе, зон для спілкування, відпочинку, туалетні кімнати. Серед відвідувачів звертаю увагу не лише на людей у національних костюмах, а й тих, хто представляв образи улюблених книжкових героїв. Таких чимало.

Особлива увага була прикута до України. Першу леді і привітання Президента вітали оплесками стоячи. Незважаючи на ускладнену через війну логістику, на Франкфуртському ярмарку демонструють свою роботу 43 українських видавництва. Усі разом вони представляють понад півтисячі книжок і на переговорах домовлятимуться про продаж прав на друк перекладів українських творів іноземним видавцям.

Видавництво Старого Лева є минулорічним лідером за кількістю проданих за кордон прав на українські книжки.

Віра МАРУЩАК,  
письменниця, журналістка

## Відійшла у засвіти поетеса і дисидентка Раїса Лиша



17 жовтня у Києві відійшла у вічність Раїса Лиша — українська поетеса, есеїстка, художниця, дисидентка, співробітниця редакції газети «Наша віра», активістка УАПЦ третього відродження.

Раїса Лиша народилася 2 жовтня 1941 року в селі Єлизаветівка Царичанського району Дніпропетровської області. Батько – селянин, козацького роду. Батько Савелій (Сава) Титович юнаком був у Армії УНР. У 1932 р. розкуркулений, як і дід, і п'ятеро батькових братів; троє з них загинули від переслідувань у 30-ті роки. Сім'ю було викинуто з хати взимку з двома дітьми, менший трирічний Степанко помер від голодомору в 1933 році.

Раїса Лиша закінчила школу в рідному селі, російське відділення філологічного факультету Дніпропетровського університету (1959 – 1964). Працювала вчителькою, журналісткою обласної молодіжної газети, редакторкою технічних текстів, бібліографом. У 1970 – 1980-ті роки переслідувалась карателями совєцького окупаційного КГБ.

Друкувалася на сторінках журналів «Україна», «Київ», «Дзвін», «Сучасність» та «Світовид».

У 1970-80-і роки підготувала поетичні збірки «Скитська баба», «Вертепне», «З води й повітря», фантазмагорію-феєрію «Сніговий монах». Разом з Іваном Сокульським, Юрієм Вівташем, Орисею Сокульською та іншими у 1989 році видавала незалежний літературно-художній та громадсько-політичний журнал «Пороги». У 1990 році стала лауреатом премії імені Василя Стуса.

Писала есеї та статті з образотворчого мистецтва, поезії, культури, релігії. Малярські твори Раїси Лишої були представлені 1977 на виставці альтернативної образотворчості поетів.

З 1992 року жила в Києві і працювала в редакції газети «Наша віра». Після смерті редактора Євгена Сверстюка стала редакторкою газети.



## Цікаві знахідки вчених

**Австрія: руїни величезної школи для гладіаторів віком 1700 років**

Австрійські археологи виявили чудово збережені руїни школи гладіаторів на околицях Відня. Комплекс включав велику кількість кімнат, де проживали гладіатори, а також місце для тренувань і велику лазню. Також є інформація про можливе кладовище за стінами школи, де були поховані бійці, які загинули під час тренувань.

Ця знахідка вважається сенсацією і може скласти конкуренцію знаменитій Лудус Магнус – найбільшій школі гладіаторів у Стародавньому Римі. Стародавнє місто Карнунт, де знайшли ці руїни, має важливу історичну роль як військовий і торговий центр, що об'єднував азіатські провінції Римської імперії з землями в центральній і північній Європі.

### Італія:

**давньогрецький шолом**

Археологи, які проводили розкопки на акрополі давньогрецького міста Елея, знайшли добре збережений давньогрецький шолом, третій подібний екземпляр, знайдений у стародавньому місті. Шолом, ймовірно, був принесений на зберігання Афіні після битви або під час війни.

Елея була заснована греками близько 538 – 535 років до нашої ери на узбережжі Тірренського моря в сучасній провінції Салерно, Італія. Місто було відоме як центр філософії та навчання.

Наразі археологи проводять розкопки на акрополі, де у 2022 році було виявлено святилище, присвячене богині Афіні. Вона була давньогрецькою богинею, пов'язаною з мудрістю, війною та ремеслом, яка часто зображувалася в шоломі та зі списом.

Святилище було побудовано після битви при Алалі під час війни між греками та союзними етрусками з карфагенянами між 540 та 535 роками до нашої ери.

Дослідники також знайшли залишки розписаної цегляної стіни, можливо, ранньої форми святилища, і багатокутні блоки, характерні для давньогрецької архітектури. Ще однією помітною знахідкою є виявлення кераміки зі словом «священний», що ще більше вказує на важливість цього місця.

**Камінь із дивним гравіюванням виявився картою, якій не менше 4000 років**

Камінь, відомий як «Плита Сен-Белек», був спочатку виявлений у 1900 році археологами під час розкопок у французькому Фіністері. Пізніше цей артефакт зник більш ніж на століття і був виявлений заново у 2014 році. Нещодавно археологи оприлюднили неочікувані результати його дослідження.

На плиті, вік якої оцінюється у 4000 років, є незвичайні гравіювання, які, на думку археологів, показують річку Одет і її долину. За оцінками, малюнок схожий на територію навколо русла річки Одет, розміром приблизно 30 на 21 кілометр. Таким чином, плита Сен-Белек була визнана найстарішою картою в Європі.

Археологи намагаються розшифрувати її картографічні позначення, щоб знайти інші пам'ятки бронзової доби. У грубих нерівностях і лініях команда вже змогла побачити річки і гори району Рудуалек у Бретані, приблизно за 500 кілометрів від Парижа. На плиті також є невеликі заглиблення, які можуть вказувати на кургани, житла та інші об'єкти.

Ці схеми показують, як карта накладається на реальну місцевість. Можна співставити річки, які, однак, дещо різняться – чи то через помилки картографа, чи то через те, що за тривалий час річки проклали собі нові дороги самостійно або ж були змінені людиною /

Якщо ці місця вдасться виявити, то вони можуть призвести до потоку цінних археологічних відкриттів. Пли-ту вже називають «картою скарбів».

## У Греції відкрився музей Марії Каллас

У столиці Афінах відкрився музей, присвячений одній з найвидатніших оперних співачок ХХ століття Марії Каллас. В експозиції – окуляри Каллас, її костюми та зошит, який співачка використовувала для нотаток під час роботи над партіями. Крім того, виставлено волосся Каллас, яке перукар оперної діви зберіг і згодом продав на аукціоні.

На другому поверсі відвідувачі можуть послухати найвідоміші арії у виконанні Каллас, а також записи її занять зі студентами Джульєрської школи в Нью-Йорку в 1971-1972 роках.

Марія Каллас (уроджена Марія Анна Софі Сесілія Калогеропулос) – одна з найвідоміших оперних співачок ХХ століття



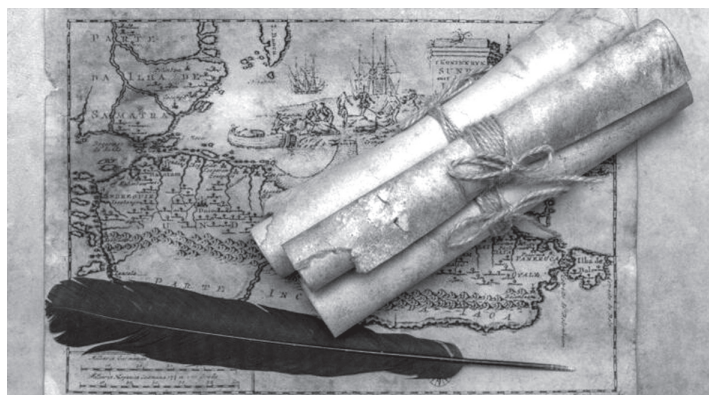
(сопрано). Народилася 2 грудня 1923 в Нью-Йорку в змішаній греко-американській сім'ї. Ще дитиною дуже займалася фортепіано, отім брала уроки співу. Через бідність у 1936 році сім'я повернулася до Греції, де Каллас почала займатися співом в Афінійській консерваторії. З ранньої юності потужне звучання голосу і трьоохоктавний діапазон визначили основне амплуа співачки – найважчі партії італійського репертуару, а також опери Вагнера.

У 1951 році Каллас увійшла до трупи міланського театру «Ла Скала», ставши його примадонною: тут вона виконала більшість із 37 партій репертуару.

Вона померла в Парижі 16 вересня 1977 року від інфаркту.

2 грудня 2023 року відзначатиметься 100-річчя від дня народження Марії Каллас.

## Продали за рекордну суму лист Христофора Колумба про відкриття Америки



Подібні листи Колумба давно стали об'єктом крадіжок і підробок, що зробило продаж оригінального примірника справжньою подією. На аукціоні документ, у якому Колумб описує свою першу подорож Атлантикою, було продано вдвічі дорожче за очікувану ціну.

Лист, написаний Колумбом 1493 року для короля Фердинанда II і королеви Ізабелли I Іспанських, після фінансування його подорожі, переклали латиною та розповсюдили в усій Європі. Цей документ викликав справжній ажіотаж і став одним із перших прикладів масової інформації, який змінив уявлення людей про світ.

У листі Христофор Колумб використовував хвалюватий стиль, описуючи відкриття безлічі островів із чисельним населенням і завоювання їх для короля Іспанії. Він також описував свої враження від місць, які помилково вважав «островами Індії».

Багато критиків сьогодні бачать Колумба не як дослідника, а як безжалюстного колонізатора, який експлуатував корінні народи. Замість Дня Колумба, багато де тепер відзначається День корінних народів, і деякі пам'ятники Колумбу були знесені. Проте, цінність і значимість цього історичного документа залишаються незаперечними.

## В Іспанії відкрили музей витворів мистецтва, які піддавалися цензурі

В Іспанії відкрили перший у світі «Музей забороненого мистецтва» – у ньому представлено близько 200 робіт, які зазнавали цензури та засудження.

Його відкрив Тачо Бенет – журналіст і бізнесмен, який почав збирати цю колекцію п'ять років тому.

Однією з експозицій стане колекція малюнків колишніх в'язнів табору в Гуантанамо, в якому перебувають політ'язні США. Серед експозицій є також робота «Соп Flores a Mar a» іспанського художника Чаро Корралеса. На «іконі» Діва Марія в оточенні янголів зображена з рукою між ніг. Не менш цікавим є зображення Христа, розп'ятого на крилах американського винищувача, зроблене аргентинцем Леоном Феррарі.

У колекції є твір французько-алжирської художниці Зуліхи Бабделли та киргизки Зої Фалькової, який описує статус жінок у рідних країнах мисткині. Робота «Silence Rouge et Blue від Bouabdellah» складається з 30 молитовних килимків, кожен з яких прикрашений парюю тифель.

У музеї також представлено ще одна робота Фалькової – «Evermust», присвячена насильству чоловіків над жінками. Воно зображене через боксерську групу у формі жіночого тіла – її презентували на виставці «Feminnale» в Національному музеї образотворчого мистецтва в Бішкеку, столиці Киргизстану, проте пізніше уряд країни наказав зняти роботу з виставки.

## Незвичайні традиції народів світу

За різними оцінками науковців, у світі налічується від 2 до 4 тисяч національностей. Деякі з них можуть мати лише по кілька десятків чи сотень представників, інші ж об'єднуються мільйонами. Спільною рисою для всіх є наявність власних традицій.

### La Tomatina Festival, Іспанія

Іспанці обожнюють різноманітні свята та масові гуляння.

La Tomatina Festival – це один з найвідоміших фестивалів в Іспанії, де учасники несамовито жбурляють один в одного томатами. Щорічно близько 150 000 помідорів використовується у такому дійстві.



Захід проводиться у місті Буньоль в останню середу серпня. Тисячі людей з усього світу збираються, щоб взяти долучитися до несамовитої гри.

La Tomatina вперше вперше відбувся ще в 1945 як спонтанна бійка їжею під час параду. Іспанцям настільки сподобалася ідея нецільового використання помідорів, що вони вирішили зробити з цього цілу традицію. Ба більше, для сутички використовують спеціально вирощені помідори певного сорту.

Хоч це свято за численними фотографіями в мережі й має вигляд варварства і тотально-

го божевілля, існує і звід правил та рекомендацій. Приміром, варто одягнути окуляри, щоб унеможливити травму очей, а сам овоч перед кидком потрібно розчавити, щоб не завдати суперників каліцтва. На все про все в учасників буде лише година.

### Dia de los Muertos, Мексика

Це мексиканське торжество, покликане вшанувати пам'ять померлих родичів і друзів. У цей день люди створюють вітвари з фотографіями й предметами, що належали померлим, і влаштовують паради з масками та костюмами.

Існує одразу кілька принципових відмінностей із популярним у США, а останнім часом і в багатьох країнах Європи, Гелловіном. День мертвих, попри свою назву, відзначається дві доби. У перший день заведено вшанувати померлих дітей і немовлят, у другий – дорослих. Окрім того, це релігійне свято, яке сягає своїм корінням на 3000 років углиб історії людства, являючись однією з найдавніших традицій.

Ця подія також характеризується досить незвичним для європейського уявлення про смерть настроєм. Річ у тім, що ацтеки та інки не сприймали смерть як кінцеву точку, вважаючи її неминучим, але лише проміжним етапом життя. Саме тому на фестивалі і парадах можна почути ритмічну музику, а всі гості весело проводять час. Мексиканці вірять, що в дні, коли мертві ходять серед живих, не варто сумувати. Це час на приємні спогади у колі сім'ї.

### Куперсхільські сирні перегони, Англія

Уявіть собі біг наввипередки, де вам потрібно не тільки прийти до фінішу першим, а й встигнути вхопити заповітний приз. А тепер додамо, що траса – це схил, а приз – величезна головка сиру. Саме так відбувається щорічне божевілля у Великій Британії.

За легендою, давним-давно на одному пагорбі приносили жертву богам. Несподівано сир випав з жертвника і покотився вниз. Його кинули наздоганяти прочани.

Паломники цей вид спорту давно не цікавий, а от авантюристів з усього світу від досі приваблює.

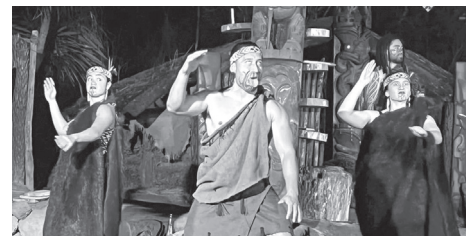
Цей вид розваги є чи не найтравматичнішим в Англії й стабільно призводить до численних ушкоджень гравців. Якщо ви коли-небудь намагалися бігти вниз зі схилу, та ще й зробити це швидше за інших, то напевно зрозумієте, чому не всі учасники забігу повертаються додому на своїх двоох. З цієї причини під горою завжди чергують медики зі швидкою.

Всупереч сказаному раніше, за всю історію нікому так і не вдалося наздогнати головку сиру, тому переможцем вважається перший, хто перетнув фінішну лінію.

Влада неодноразово намагалася заборонити небезпечну традицію, але перегони відбуваються і нині.

### Танець хака у Маорі, Нова Зеландія

Хака – ритуальний танок новозеландських маорі, під час якого виконавці тупотять ногами, б'ють себе по стегнах і грудях, водночас ще й вигукують акомпанемент. Мовою маорі це слово



означає «танець загалом», а також «пісня, що супроводжує танець».

Хоч хака і є стародавнім бойовим танком, головна мета якого – залякування супротивника, більшої популярності він набув уже в наші дні. Усе завдяки збірній Нової Зеландії з регбі. Вже багато років поспіль вони незмінно починають кожен свій матч із незвичного дригання. Відео з їхніми виступами набрали мільйони переглядів у соцмережах.

Всупереч своєму страхітливому вигляду, хака як танець досить універсальний. Річ у тім, що це не один танок, а збірна назва для одразу кількох. Є окремі хака для чоловіків, жінок і дітей, бойові та привітальні хака. Але всі їх об'єднує єднання з предками та людьми, що оточують тебе, адже ви синхронно повторюєте одні й ті ж рухи.

Для хака важлива ще й міміка. Випучені очі та висунутий язик вважаються у тутешніх місцях ознакою гарного виконання танцю. Що цікаво, жінки під час цього процесу язика не показують, залишаючи це чоловікам.

Традиції інших народів можуть дивувати. Але не варто забувати, що всі ми різні, тож можемо дивитися на однакові речі з інших сторін.

Альбіна ПАНЧЕНКО



# Специфіка російської політики геноциду

**Що заважає побачити Росію як метрополію XXI століття? Українці після повномасштабного вторгнення почали масово порушувати цю тему, досліджувати утиски корінних народів Росії та закликати до визнання злочинів РФ щодо них, зокрема геноцидів, натомість світова громадськість досі ніби вагається.**

**Чому треба розширювати уявлення про колоніалізм? Чому не варто боятися вживати слово «геноцид» у множині та як залишатися доречними? Як бачила співпрацю з іншими «поневоленими» народами та від чого застерігала Центральна Рада 1917 року? На ці питання відповідали у виданні «ТИЖДЕНЬ»**

## Про кантони й канони

Ми йдемо вулицями Берна – де факто столиці, але де-юре «федерального міста» Швейцарії. За місцевими законами країна не має столиці (німецькою дослівно «головного міста» – Hauptstadt), як не має навіть спільних для всієї країни державних свят, окрім одного – Національного свята Швейцарії, яке відзначають у пам'ять про укладення союзу трьома кантонами 1291 року, який, за національним міфом, поклав початок Швейцарській конфедерації.

За два місяці до того щороку відзначає своє головне державне свято інша федерація – Російська. Однією з ключових фігур святкування (та й загалом національного міфу) тут є Александр Невський – князь, який жив і активно розбудовував свої володіння за кілька десятиліть до того, як жителі майбутньої Швейцарії підписували угоду про союз.

Здавалося б, географічно віддалені події, протилежні контексти, та й завоювання в Середньовіччі було такою ж буденною практикою, як сьогодні міжнародний візит, однак нам радше йдеться про теперішнє, тобто сучасне використання державами тих чи тих історичних наративів задля досягнення своїх цілей, що, зокрема, призвело до того, що на вулицях Берна перехожі зазвичай тримають кількаметрову дистанцію одне від одного (ця сама повага до фізичного й ментального простору іншого, однак, часто завдає шкоди українцям, бо виправдовує славнозвісний нейтралітет), тим часом у Кремлі видається цілком природним захоплювати чужі території.

Так, нас формують свята, які ми святкуємо. А ще якщо щось і має історичну тяглість і спадковість, то це

ресурсів. Британія, Франція, Португалія, Іспанія, Нідерланди – усі ці країни мають шлейф колонізаторського минулого. Однак часто в цьому переліку забувають згадати Росію, яка якраз і була найбільшою імперією – 65 мільйонів квадратних кілометрів. Чому анти- / постколоніальна оптика щодо цієї федерації досі залишається сліпою?

Якщо узагальнити, то через впрацьовану канонічність поняття колоніалізму. У підваженні цього канону не останню роль відіграє проговорювання колонізаторської політики самими підкореними народами.

Понад десятиліття тон у світі задають активісти #BlackLivesMatter, європейські музеї, які повертають твори мистецтва, та політики, які просять вибачення в народів Африки, Індії, Океанії, Північної Америки. Але скільки відомо, скажімо, середньостатистичному британцю про якутів? Бурятів? Алтайців? Тоді як феміністичні правозахисні організації Європи надають підтримку іранським жінкам, скільком чеченкам їм вдалося допомогти?

Іншою причиною є географічна близькість завойованих територій. Тобто банальна відсутність розділення морем (звучить абсурдно) концептуально заважає нам побачити в Росії колонізатора, а не просто величезну надцентралізовану державу.

Як пише Олексій Радинський, парадоксально антиколоніальна політика Заходу насправді виявилася сама собою західноцентричною, «частково сліпою до інших форм колоніального панування, які не вписуються в усталені шаблони, тобто йдеться про звичне для нас уявлення про колонію, до якої треба плисти кілька тижнів.

Не останню роль відіграє і позиція самої метрополії.

Якщо Британія, Нідерланди, США не завжди з легким серцем і з допомогою громадських активістів, але таки працюють над своїм колонізаторським спадком, то Росія заперечує і завжди заперечувала факт утисків щодо неросійських народів на території своєї країни.

Власне, що взяти з тоталітарної держави. А багато країн і досі до-

ця політика (яка загалом була властива багатьом країнам у XVI – XIX століттях), здавалося б, мала припинитися з поваленням царату та утворенням СРСР, заснованого на виразно антиколоніальній ідеї звільнення підкорених. Однак це були лише слова (які, утім, зачарували велику кількість слухачів у всьому світі): попри проголошену емансипацію та самовибір народів, влада СРСР від самого початку проводила загарбницьку та колонізаторську (у найрадикальніших проявах – геноцидальну) політику щодо автохтонного населення прилеглих територій, подаючи це як їхнє добровільне входження до складу Союзу.

Насамперед спадає на думку Національно-визвольна боротьба українців 1917 – 1921 років. Та за аналогічним сценарієм розвивалися події й у Центральній Азії, де Алашська автономія (1917 – 1920) мала стати першою незалежною казахською державою, а також в Азербайджані (Азербайджанська демократична республіка, 1918 – 1920 роки), Вірменії (Демократична республіка Вірменія, 1918 – 1920 роки), Грузії (Демократична республіка Грузія, 1917 – 1924 роки), Башкортостані (1917 – 1921).

Під тиском радянських військ так і не змогли утримати свою незалежність чеченці, інгушети, осетинці. Однак не лише на південь та схід спрямовувала свій удар новостворена імперія: Білоруська народна республіка, Молдовська демократична республіка теж були ліквідовані. Так майже всі народи, що ввійшли до складу союзу РСР (до речі, проєкт конституції УРСР було відхилено за «конфедералізм»), насправді перебували в процесі власного державотворення та могли б значно раніше з'явитися на адміністративній мапі світу, якби не «союз» із центром у Москві.

Наступна хвиля спротиву корінних народів була спровокована політикою колективізації та жорстким насадженням колгоспної системи, а також загальною радянізацією (чи радше московізацією) способу життя, що не відповідало прагненням етнічних груп зберегти власну ідентичність. Синхронно зі спротивом на

людськими жертвами, зокрема серед цивільного населення.

У своїх колонізаторських амбіціях радянська влада не лише поневолювала території, а й знищувала властиві звичаї, мову, обряди, релігію, писемність тощо. Осць лише кілька прикладів: 1939 року Сталін ініціював кампанію з кирилізації писемності народів СРСР. У межах цього проєкту зі «зближення» народів традиційні алфавіти на основі арабської в'язі, які й так у 1920-х роках було латинізовано під новий тюркський алфавіт (яналіф), остаточно замінено на зручний для метрополії кириличний.

Десятки мов і діалектів корінних народів, які не мали до того писемної форми, були теж окириличені, звісно, без урахування специфік усних мов, що призвело до втрати певних із них назавжди. У поєднанні з примусовим відправленням дітей національних меншин до російських шкіл, насаджуванням нової обрядовості та переслідуванням релігії (ісламу, буддизму тощо) це призводило до стирання ідентичності (а часто – просто масового знищення) корінного етносу. Не лише абетки звукували, уніфіковували, а й обряди та звичаї насильницьки архівували як застарілі – разом із цим втрачалися онтологічні всесвіти низки неповторних спільнот.

Усі ці злочини замовчувалися в СРСР та не були визнані Росією, яка, говорячи про «російський народ», досі має на увазі лише «людину з білим обличчям» (наприклад, рекламна кампанія бренду Yves Roche цьогоріч у Росії), попри те що на її території мешкає щонайменше 190 інших корінних народів.

Колонізаторське ставлення до них помітне й нині в диспропорції мобілізації на території РФ: малочисельні етнічні групи бурятів, дагестанців, тувинців складають значну кількість призовників для війни в Україні.

У цьому, вочевидь, і проявляється різниця між колоніалізмом і геноцидальною політикою держави: коли перше передбачає екзотизацію й певний «захват» від колонії (патерналістське та применшувальне ставлення до представників етнічних груп, перверсивну моду на їхню культуру та мистецтво, подекуди – покарання, ніби щодо надокучливої дитини), то друге не дає навіть шансу на виживання, адже геноцид убиває і нищить. І тоді як Європа та Північна Америка працюють зі своїм колоніальним минулим уже понад 50 років, надаючи місце для висловлювання представникам національних меншин, РФ у XXI столітті далі захоплює чужі території та народи, які мешкають там. Безкарність щодо власного минулого уможливорює злочини теперішнього.



Лівобережній Україні й Кубані ханти й ненці підняли Казимське повстання, долгани – Таймирське повстання, якути – Булуцьке повстання. Усі вони були придушені з чисельними

## Геноцид «за шаблоном»

Приводом для свого вторгнення на територію України Росія називала «геноцид на Донбасі» (у масовому вжитку – «8 лет Данбасс бамбілі»), звинувачуючи в ньому Україну. Історики та правники називають таку тактику «звинуваченням у здержкалі»: злочинець звинувачує жертву в тому, що сам має намір вчинити. Звісно, доказів немає, а ці звинувачення звучать особливо абсурдно з вуст Росії, яка всю історію свого існування розширювала власні кордони переважно через війни та геноциди. 27 вересня цього року завершився перший етап засідань Міжнародного суду ООН за позовом України проти Росії, яка використовує ці звинувачення для незаконного вторгнення.

Автор терміна «геноцид» Рафаель Лемкін 1953 року під час пам'ятних заходів у США до річниці Голодомору виголосив промову, у якій назвав винищення українців «класичним прикладом радянського геноциду». Що таке радянський геноцид? І чи відрізняється він від конвенційного? Конвенція ООН від 1948 року визначає геноцид як будь-яку з таких дій, вчинених із наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- вбивство членів групи;
  - заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;
  - навмисне створення для якоїнебудь групи життєвих умов, що спрямовані на повне чи часткове фізичне її знищення;
  - заходи, спрямовані на запобігання дітородінню в середовищі такої групи;
  - насильницьке передавання дітей з однієї людської групи в іншу.
- Знищення групи може реалізовуватися не лише через фізичне вбивство.

У цьому полягає специфіка радянської (російської) політики геноциду. Репресії еліт, інтелігенції, депортації та «доприселення» росіян або представників інших поневолених народів, виморення голодом та масові вбивства – це методи, якими Росія вчиняла геноциди задля будівництва своєї імперії.

Усе це на собі відчули українці, білоруси, казахи, кримські татари, поляки, латвійці, литовці й естонці, і цей список занадто довгий.

Особливістю радянсько-імперсько-російської політики є те, що ці дії завжди супроводжувалися русифікацією. У радянський період усі народи через геноцид уніфіковувалися в один – радянський, де інтернаціональною мовою була російська. Тобто всі, хто вижив, наприклад, після Голодомору, мали прийняти радянську ідентичність і російські правила гри, де російська мова була мовою пролетаріату й прогресивного міста, а українська – темного безправного села. Фізично цих людей не вбили, але вбивали в них українську ідентичність. Таким є коріння російськомовних українців сьогодні, таким є пояснення поширеності російської мови як явища світової мови.

Сьогодні Росія апелює до цих здобутків русифікації, які дуже не хоче втратити, «общепонятний язык» від Сибіру до Талліна чи, можливо, і далі. – Ідеологія «русского міра» стала національною ідеєю Росії періоду правління Путіна й ідеологією утворення цивілізації, де люди розмовляють і думають російською мовою, поділяють із Москвою історичну пам'ять і бачення майбутнього, поцінують російську культуру й бо-  
ється російської зброї.



непрацьовані та неосмислені практики колоніалізму.

Цьогорічне видання «Російський колоніалізм. Ілюстрований посібник», яке упорядкував журналіст Максим Еріставі. В ілюстрованому кишеньковому путівнику можна знайти коротку інформацію про 48 останніх вторгнень російського колоніалізму, а також посилання для детальнішого вивчення. Видання доступне українською та англійською мовами, щоб популяризувати це знання для світового загалу. Джерело: [istpublishing.org](http://istpublishing.org)

Власне, колоніалізм як явище пов'язане з «відкриттям» і захопленням територій державами-гегемоніями задля використання їхніх

тримуються сумнозвісного принципу «голове — не дратувати».

Майже одночасно з виданням Еріставі вийшов зін українського митця Miki-mike665 «Russian Colonial Alphabet», «присвячений тим, кому потрібне пояснення, що Росія є насправді колоніальною імперією», — безпеліційно заявляє художник. Видання різної форми про російський колоніалізм стають дедалі популярнішими нині.

Можна історично простежити багатотомові чіткі вектори експансії Москви, які не втрачають актуальності й сьогодні:

- 1) Сибір і Крайній Схід;
- 2) Центральна Азія;
- 3) Європа. Тобто вздовж фактично всієї лінії кордону.



Іван Косинин. Карикатура на Михайла Грушевського, опублікована в юридичному виданні й приурочена З'їзду поневолених народів 1917 року. Джерело: Віктор Моренець, Радіо Свобода



## Специфіка російської політики геноциду

**7** Серед переліку засобів геноциду в Конвенції немає жодного слова про знищення культури групи. Але в російському варіанті це є обов'язковим складником знищення націй. Це ми можемо спостерігати на окупованих Росією територіях України сьогодні: відразу вони перейменовують вулиці пушкіним, толстим тощо; освіту, медіа й діловодство переводять на російську мову та російські стандарти.

Убивають та ув'язнюють представників місцевої інтелігенції та всіх, хто спроможний чинити спротив. Так витісняється українська ідентичність без фізичного вбивства кожної людини, і ці самі методи «натреноувала» століттями імперія на своїх землях щодо інших корінних народів. Сьогодні в самій РФ панівною мовою є російська, а решта мов переважно вивчається лише в початковій школі.

Лемкін називав геноцидом і знищення культури та підкреслював, що стирання культур і націй навіть без фізичної шкоди людство має засуджувати.

Усім поціновувачам Толстого і Достоевського дуже складно засудити злочини Росії й назвати геноциди такими, бо складно відділити російську культуру від масових убивств, які Росія перманентно вчиняє. А вона зі свого боку захищається великим «руським язиком» і культурою, одночасно використовуючи їх як зброю знищення націй.

хом знищення націй – це продовження традицій імперської Росії. Наприклад, захоплення Росією кавказьких земель відбулося через війни, депортації, масові вбивства та виморення голодом етнічних народів. Така доля спіткала черкесів протягом 1763 – 1864 років.

Розпочавши загарбницьку війну на Кавказі, російська армія зіткнулася зі спротивом місцевих народів. Черкеси щоразу відбивали захоплені території чи укріплення. Тоді у звичний для себе спосіб Росія зламала спротив за допомогою геноциду. Війська спалювали цілі поселення, врожаї та запаси їжі черкесів. Розстрілювали цивільних із гармат і влаштовували різанини. Систематичні акти геноциду призвели до зменшення корінного населення на цій території до 10%. На що російський імператор Александр II відповів: «Слава богу».

У російській історії це називається возз'єднанням. Так само, як анексія Криму, окупація частин Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей України 2014-го і 2022-го.

Російська опозиція в обличчя представників інтелігенції, які виступили проти російської війни в Україні й проти Путіна, буцімто представляє «іншу Росію – демократичну і не імперську». Чи готові вони дати свободу, наприклад, Республіці Татарстан, яка 1992 року на референдумі підтримала державний суверенітет? Що вже казати, якщо деякі з них

### Світове прозріння

Робота над власним минулим – складний і тривалий процес. Україна від моменту виборення незалежності працює на державному рівні над визнанням геноциду українців у 1930-х та депортації кримських татар як злочинів. Однак лише після початку повномасштабного вторгнення Росії в українському суспільстві помітний запит на відкритість до історичного досвіду корінних народів на території Російської Федерації.

Хтось може заперечити, мовляв, нам вистачає клопотів із визнанням численних злочинів щодо нас самих. Однак обізнаність в історії інших не применшує наших травм, а навпаки, дає змогу бачити ширше та простежувати паралелі. А головне – саме солідарність з активістами постраждалих від утисків корінних народів дає змогу світовій громадськості нарешті побачити Росію як імперію, чи не останню в XXI столітті країну-метрополію. Говорити в спільній антиколоніальній риторикі означає говорити однією мовою зі світом.

Це логіка, яку розуміла вже Центральна Рада, скликаючи 1917 року в Києві З'їзд поневолених народів Росії та постановляючи: «Кожна з національностей, що живе в Росії, має право на національно-персональну автономію, на оформлення нації в легально-правний союз, який охоплює її членів зі всіх просторів держави». До корінних народів Росії звертається Володимир Зеленський, а Верховна Рада апелює до світової громадськості із закликком про підтримку права на самовизначення народів Російської Федерації (прямо називаючи політику останньої геноцидом).

Дуже поволи оптика Заходу починає змінюватися на антиколоніальну, коли заходить мова про Росію (наприклад, засідання Комісії з питань безпеки та співробітництва в Європі або ця стаття). Ще повільніше відбувається переорієнтація кафедр і навчальних програм світових університетів на «східноєвропейські», «антиколоніальні» чи принаймні «пострадянські» студії замість «російських» – здається, світ знову поглянув на мапу. Щоб російська політика геноцидів нарешті припинилася, світ має нарешті зрозуміти справжню основу «величчя» Росії.

Ірина КУРГАНСЬКА  
Яна ГРИНЬКО

Сайт «Аргумент», 16.10.2023



Черкеси вшановують пам'ять жертв геноциду 21 травня 2023 року біля меморіалу «Дерево життя». Джерело: Тамара Ардавова, ОС Media

Радянський Союз був оновленою формою Російської імперії, і в методології геноциду він не далеко відійшов від царського періоду. На цьому наголошує Лемкін: радянська експансія шля-

хом не можуть навіть визнати анексію Криму міжнародним злочиним, не визнають відповідальності Росії як правонаступника СРСР за його злочини, передусім геноциди.

## Американський актор озвучив вірші дисидента з Тернопільщини Миколи Горбала Вони вийдуть друком англійською мовою

Американський актор Кірк Лоуренс-Говард озвучив вірші дисидента, колишнього політ'язня з Тернопільщини Миколи Горбала. Про це повідомив Суспільному його син Андрій Горбаль.

За його словами, Кірк Лоуренс-Говард був вражений поезіями його батька й озвучив деякі з них.

«Це вірші зі збірки невідьничьких поезій «Деталі піщаного годинника». Вперше вони вийшли друком у 1983 за кордоном, а були написані у 1970 – 1980 роках під час ув'язнення в радянських концтаборах. В його поезії – гнів, спустошення, іронія та абсурд таборів і зони, яким батько протиставляє красу, надію та віру. Він описує цей жорстокий життєвий досвід, як «звільнюючу духовну подорож». Дистанціюється від лицемірства, рабської покорності та відчаю, шукаючи розраду та спокій у своєму внутрішньому світі, в універсальних істинах, природі та Божій благодаті».

«Деталі піщаного годинника» перевидавалися вже в незалежній Україні. Тепер книжка вийде в світ у перекладі англійською мовою.

Андрій Горбаль каже, переклад зробила Мирослава Стефанюк, викладачка, письменниця та перекладачка,



Колішній політ'язень Микола Горбаль. Фото: Суспільне Тернопіль

яка живе у США. «Книжка виходить друком у видавництві Lost Horse Press, в серії перекладів сучасної української поезії. Збірка оформлена малюнками його дядька, батькового брата Богдана Горбала».

За словами Андрія Горбала, пре-



зентація книжки «Деталі піщаного годинника: вірші з ГУЛАГу» відбудеться 5 листопада 2023 року в Детройті, в Українському американському архіві та музеї.

Микола Горбаль – дисидент і колишній політ'язень.

Народився 10 вересня 1940 року в селі Воловець Горлицького повіту на Лемківщині в селянській родині.

В молодості займався музикою, писав патріотичні вірші. За його проукраїнську позицію радянська влада тричі відправляла чоловіка за ґрати. У радянських таборів Микола Горбаль відсидів 16 років.

Після звільнення його обрали депутатом Київської міської ради. Також він був депутатом Верховної Ради України II скликання.

Зараз чоловік на пенсії. У селі Литячі він створив на честь брата, який мав синдром Дауна, музей «Галерея Богдана». Там дисидент зберігає його малюнки. Крім того, за гроші з власної пенсії Микола Горбаль відновлює сільський костел.

Ірина МОРГУН  
Суспільне, Тернопіль  
14.10.2023



### 3 листопада

1937 – Микола Куліш, український драматург, загинув у радянських таборах.

### 4 листопада

1879 – Джеймс Рітті (Дейтон, штат Огайо, США) винайшов касовий апарат.

### 5 листопада

1938 – народився Джо Дассен, французький співак.

### 6 листопада

1811 – народився Маркіян Шашкевич, український письменник, голова «Руської трійці».

1893 – помер композитор Петро Чайковський.

1928 – полковник Джейкоб Шик запатентував електричну бритву.

### 7 листопада

1857 – народився Дмитро Багалій, український історик і громадський діяч, ректор Харківського університету у 1906 – 1910 рр., міський голова Харкова у 1914 – 1917 рр.

1917 – Жовтнева революція в Росії.

1944 – Франклін Рузвельт уперше в історії США обраний президентом на четвертий термін.

### 8 листопада

1895 – німець Вільгельм Рентген відкрив ікс-промені, згодом названі його ім'ям.

Народилися: 1877 – Дмитро Вітовський, український політик і військовий, полковник легіону Українських січових стрільців, полковник УГА, державний секретар військових справ ЗУНР; 1935 – Ален Делон, французький актор кіно й театру.

### 9 листопада

1794 – помер Григорій Сковорода, просвітител, філософ, поет, педагог.

1882 – у Єлисаветграді (нині Кропивницький) п'єсою «Наталка Полтавка» дебютував український театр Марка Кропивницького.

1911 – успішне випробування першого у світі ранцевого парашута РК-1 конструкції Гліба Котельникова.

1976 – у Києві створена Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод.

Народилися: 1872 – Богдан Лепкий, український письменник; 1936 – Михайло Таль, радянський шахіст, восьмий чемпіон світу.

### 10 листопада

1723 – за наказом російського царя Петра I заарештований Павло Полуботок, наказний гетьман Лівобережної України. Він був ув'язнений у Петропавлівській фортеці, де й помер.

1764 – імператриця Росії Катерина II скасувала гетьманство, передавши всю повноту влади в Україні Малоросійській колегії, повністю залежній від царського уряду.

1933 – росіянин Іван Бунін, поліемігрант, став лауреатом Нобелівської премії з літератури.

Помер: 1838 – Іван Котляревський, український письменник, основоположник сучасної української літератури.

### 11 листопада

1918 – завершилася Перша світова війна. Німецька делегація в Комп'єнському лісі (Франція) підписала умови капітуляції.

1918 – у Польщі регентська рада передала всю військову владу Юзефу Пілсудському, призначивши його тимчасовим начальником держави. Країна, що доти була поділена між Росією, Німеччиною й Австрією, повернула собі незалежність. Державне свято Польщі – День Незалежності.

### 12 листопада

1929 – народився Зеновій Красівський, український поет, літератор, дисидент, політ'язень, який провів у тюрмах і таборах загалом 21 рік.

1941 – помер Кость Левицький, український громадський і політичний діяч, публіцист, адвокат. Голова уряду (Державного секретаріату) Західноукраїнської народної республіки у 1918 – 1919 рр.

### 13 листопада

1708 – російські війська Олександра Меншикова за наказом царя Петра I захопили і знищили місто Батурин – українську столицю, резиденцію гетьмана Івана Мазепи. Були вбиті всі мешканці – близько 14 тисяч осіб разом із козацьким гарнізоном, місто було спалене й пограбоване.

1851 – почала діяти телеграфна служба між Лондоном і Парижем.

1889 – народився Остап Вишня (Павло Губенко), український письменник.

### 14 листопада

1994 – відкрився рух між Парижем і Лондоном через тунель під протокою Ла-Манш.

Народилися: 1889 – Джавахарлал Неру, перший прем'єр-міністр незалежної Індії; 1912 – Андрій Малишко, український поет.

### 15 листопада

1945 – в Аугсбурзі (Німеччина) засновано Українську вільну академію наук. Першим президентом УВАН обрано Дмитра Дорошенка.

1916 – помер Генрік Сенкевич, польський письменник, лауреат Нобелівської премії 1905 р.

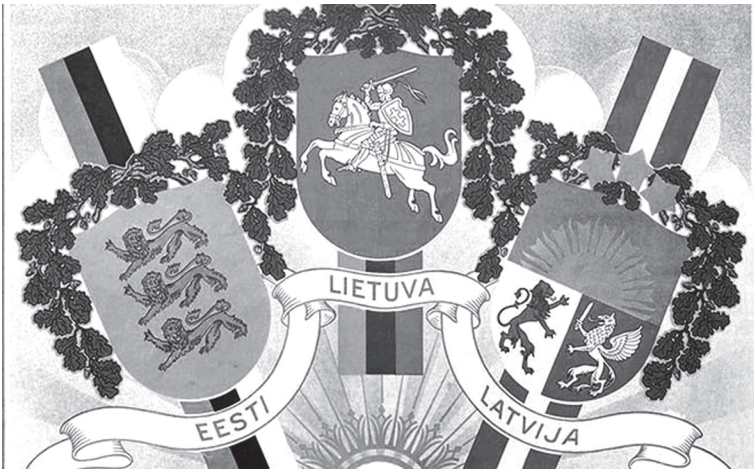
### 16 листопада

1906 – в Англії запатентована перша кінокамера.

1924 – у Харкові почала роботу перша в Україні радіостанція.



# «Північний фронт»: російська пропаганда проти держав Балтії



Нещодавно вийшов новий підручник з історії Росії для 11 класу. Десятки відгуків у текстовому та відео форматі наповнили інформаційний простір. Творіння, зазначених як автори, В.Мединського та А.Торкунова назвали «схвильованою агіткою», «ненауковим та задеологізованим», а то і просто «підручником ненависті», «підручником аморальності», «підручником фашизму», «агіткою...злобною та ядовитою маячнею», яка являє собою «сталінізовану версію... історії», «перегорнуту історію», «адаптовану під тотальну... інтелектуальну і моральну окупацію офіційним путінізмом», частину «небаченого експерименту у ХХІ ст. зі створення інтелектуального концтабору».

Сакралізація і виправдання Сталіна (багаторазово цитованого у книзі, загалом згаданого у позитивній конотації близько 120 разів), культ сили і влади слугують аргументами для виправдання режиму Путіна (другий після Сталіна за цитованістю та згадуваністю у підручнику – 53 рази). Так як, приміром, «відновлення імперії», у випадку з першим, виправдує будь-які жахіття репресій. Тому ж слугують постійні паралелі між Другою світовою, так званою «великою вітчизняною» та сучасним вторгненням до України. Втім, даний підручник, як і повна уніфікація викладу історії, на догоду офіційній пропаганді, а також зазначені авторами «виховні цілі» викладання цього предмету, просто вкотре демонструють початок планомірної роботи з вирощення нового «покоління реваншу».

Цей свийкий «виріб» російських пропагандистів цікавий нам не сам по собі, а виключно як показовий приклад. Підручник – являється сегментом пропагандистської мозаїки, одним з проявів «згвалтування» історичної правди, свідомої деформації минулого на догоду шовіністичним, імперським наративам і виправданню злочинів сучасності через дзеркало минулого.

Історія, в уявленні московського режиму, не більш ніж інструмент для імплантації штучної «любові до батьківщини» і ненависті до європейської, західної цивілізації, що, по суті, полягає у формуванні генерації, не здатної мислити критично, але готової вбивати і помирати за «Ялтинський світ», «кордони 1945 року» чи інші імперські примари, зі смертельно-холодного склепу під назвою «Російська імперія/СРСР», який вже давно потонув у павутинні на брудному звалищі вицвілого імперіалізму.

Вперто не бажаючи визнавати падіння свого старого імперського ідолу, сучасна РФ, практично у релігійному екстазі, продовжує поклонятися його трупу. Охоплена жагою реваншизму, страждаючи від задроз-

ті, глибоких комплексів вторинності і меншовартості (що традиційно прикривається напускною пихою та демонстративною зневагою) і безупинному і програванню порівнянню себе з Заходом, Москва, поглинута конспірологією, відшукує винних у руйнуванні фантомного кумиру і намагається помститися світу за розвал тоталітарного табору, де вона стільки років грала роль старшого наглядача.

Картина клінічна. Це дуже добре видно на сторінках підручника. Легко можна скласти топ екзистенційних ворогів. Очікувану першість тримає умовний «Захід», «англо-американці», яких звинувачують буквально у всьому – від початку Холодної війни до розпаду СРСР, організації чеченського спротиву та сучасної підтримки України. Всього 230 раз глобальний і усюдисущий західний блок, подекуди більш конкретизований в образі США, згадується на сторінках книги, в контексті «підступних планів» та таємного керівництва світовою антиросійською змовою.

Друге місце влєвно тримає Україна («українські націоналісти», «київський режим», «бандерівці» і т.п.). Кожна з 60 її появ у книзі – концентрат, ксенофобних образ і примітивних пропагандистських штампів. Хоча, останнє можна віднести до оповіді в цілому. Книга переповнена відвертими фейками, маніпуляціями з історичними фактами та жонглюванням поняттями і термінами. Наразі, у даній статті, нас саме це і цікавить.

Точніше, впровадження ідеологічних імперських наративів по відношенню до конкретних країн, регіону, з задіянням прикладів із зазначеного підручника. Далі мова піде про умовне третє місце у «топі ненависті» – країни Балтії (близько 25 згадувань в книзі). Литва, Латвія та Естонія – вірні і послідовні союзники України, для Москви ж – одні з трьох основних ресентиментних мішеней.

Ми не лише продемонструємо засадничі тези анти-балтійської пропаганди РФ, але і спробуємо па-

риувати та спростувати, насправді, давні фейки. Вони розміщені у статті і пронумеровані за хронологією подій до яких мають стосунок, та у порядку розташування у підручнику. Подана нижче інформація є складовою більш широкого дослідження з проблематики.

## Маніпуляція № 1. Міф про «подаровані землі»

Базовий для російської пропаганди, покликаний посіяти сумніви у праві Литви на володіння рядом її суверенних територій, зокрема, містом Клайпеда. Далі розглянемо на прикладі «підручника Мединського», цитата (мовою оригіналу):

*«В состав Литовской ССР был включён г. Клайпеда (Мемель), который в 1939 г. был занят немцами» (виділення наше, А.П.)*

**Роз'яснення:** У цьому місці йде мова про повоєнне встановлення кордонів.

А) Тезу про «передачу» чи «включення» Клайпеди до складу Литви після Другої світової війни почали впроваджувати у російськомовному просторі з 1990-х рр. Закиди стали частіше озвучуватися з 2002 р., напередодні вступу Литви та інших країн Балтії до НАТО. У 2005 р. Клайпеду поряд з Кримом, як одну з так званих «споконвічних російських територій», назвав диктатор РФ В.Путін.

Дане, історично не підкріплене, твердження лягло в основу фейку про «подарунки Сталіна» Литві і у подальшому широко тиражувалося російською пропагандою. А значить і могло створювати фундамент для формування думки росіян про можливість «відновлення історичної справедливості» та «повернення свого» з подальшим виправданням можливої агресії та анексії литовських територій.

Б) Теза про «сталінські дари» часто сусідствувала зі схожим твердженням про передачу Криму до складу УРСР (1954 р.), як «подарунок Хрущова», який, начебто, продовжив «щедру» практику свого попередника зі штучного збільшення площі деяких «обраних» союзних республік. Виходячи з імперської логіки путінської пропаганди, фактично випливало – якщо, використовуючи право сили, можна зазіхнути на український Крим, то ніщо не стримує Москву від аналогічних дій по відношенню до інших територій, можливо і литовської Клайпеди.

Навесні 2014 р. проросійські сили активувалися у Литві й навіть організували провокацію зі збором підписів за приєднання Клайпеди до РФ. Втім, литовським силам безпеки вдалося і вдається наразі ефектив-



Президія ВР Литви після проголошення Акту відновлення незалежності Литовської держави. 11 березня 1990 р. На задньому фоні – завішаний герб Литовської РСР та розміщені національні символи – прапор та герб. Фото з фондів Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA).

но виявляти та протидіяти антидержавним маргінальним групам, що загрожують суверенітету і цілісності країни.

Однак, це не нівелює небезпеку прямих ворожих дій збройних сил Росії. Загальновідомо, що РФ використовує псевдоісторичні наративи як своєрідний ідеологічний таран напередодні повномасштабних вторгнень. Окремо зазначимо, що провідні литовські науковці (зокрема Др. Вітаутас Йокубаускас і Др. Вігантас Варейкіс) неодноразово обґрунтовували абсурдність і маніпулятивність російських закидів.

**Спростування фейку:**  
Спробуємо тезово відобразити аргументи, які дозволять захистити історичну правду:

1. Клайпеда і Клайпедський край були невіддільною складовою частиною Литовської держави з 1923 р. СРСР не «включав» їх до складу Литви а здійснив окупацію у 1945 р. (як і повторно решти територій Литви, вперше до цього – у 1940 р.).

2. Росія чи СРСР ніколи, до того часу, не мали жодного стосунку до Клайпедського краю.

**Натомість:**  
У 1919 р. згідно 99-ї статті Версальської угоди Німеччина (до складу якої входили дані землі до закінчення Першої світової війни) відмовлялася від територій, що знаходяться між Балтійським морем, північно-східним кордоном Східної Пруссії та колишнім кордоном між Германською та Російською імперіями. Таким чином був даний поштовх до подальшого визначення правового статусу краю. Зазначимо, що Німеччина заздалегідь зобов'язалася прийняти будь-яке рішення стосовно майбутнього цих територій.

У 1923 р. Конференція послів країн Антанти прийняла рішення про передачу Литовській Республіці суверенітету над Клайпедським краєм. Пізніше підтверджене Радою Ліги Націй.

У 1924 р. Підписано Конвенцію між Литвою та союзними державами (Великобританією, Францією, Італією та Японією) з доданням до неї «Мемельським статутом». Мемеланд/Клайпедський край визнавався автономною, але невід'ємною частиною Литовської держави.

У 1928 р. відбулося підписання договору про кордони між Литвою та Німеччиною. Цей документ мав **вкрай важливе значення**. За ним Берлін, без примусу третіх держав, визнав приналежність Клайпедського краю до Литви. Показово, що не тільки російські пропагандисти але і вчені нерідко «забувають» про цю угоду. Вона ж має виключну вагу у контексті даної проблеми.

3. То ж у 1939 р. нацистська Німеччина не «зайняла» регіон, як

сказано у «підручнику Мединського», вона анексувала литовські території. Перед цим висунувши ультиматум Литві, який та змушена була прийняти під загрозою вторгнення, не маючи союзників і усвідомлюючи нерівність сил. Республіка вимушена була підписати договір про передачу Клайпедського краю Третью Рейху.

4. Однак, вже у повоєнний час згідно рішення країн-переможниць у Другій світовій війні межі Німеччини поверталися до стану 1938 р. А значить, будь-які документи про визнання анексії, підписані під примусом, справедливо анулювалися. **Клайпеда повернулася Литві.**

5. Сама Росія визнала територіальну цілісність Литви включно з Клайпедою. Про це явно свідчить Договір про російсько-литовський державний кордон. Що характерно – підписаний за часів Єльцина у 1997 р. а ратифікований вже за Путіна у 2003 р. Тому сьогодні будь-які маніпуляції з територіального питання видаються пошуком приводу до вторгнення і агресивних дій проти ще одних мирних сусідів, особливо це явно в умовах коли «маска скинута» російськими ревізіоністами і ведеться безпринципна війна проти вільної України.

## Маніпуляція № 2. Звинувачення Литви у «незаконному виході зі складу СРСР»

Традиційний наратив, особливо активно використовується після 2000 р. (нерідко зустрічається у більш розширеному варіанті з «констатацією» наслідків, наприклад, – «вихід Литви зі складу Союзу запустив «парад суверенітетів», що призвів до розпаду єдиної держави»).

Приклад задіяння, цитата з підручника (мовою оригіналу):

*«Декларация, принятая в Литве, вообще заявляла о прекращении действия Конституции СССР на «своей» территории и «восстановлении» Литовской республики, существовавшей до Второй мировой войны. В марте 1990 г. III Съезд народных депутатов СССР объявил недействительным одностороннее провозглашение независимости Литвой» (виділення наше; окремо відмітимо взяття авторами у лапки слів «своєї» та «відновлення» – звичний пропагандистський засіб, замінник аналогу – фрази «так зване», покликаний, в конкретному випадку: а) продемонструвати невизнання права литовського народу на суб'єктність; б)заперечити історичність литовської державності, передовсім, у міжвоєнний період, намагання знецінити її.*



Відзначення національного ювілею 500-річчя коронації та смерті великого князя литовського Вітаутаса Великого. Клайпеда, Литовська Республіка, 1930 р. Фото взяте з відкритого джерела



# «Північний фронт»: російська пропаганда проти держав Балтії

**9 Роз'яснення:** Подібні тези та їхня тональність зливаються у симфонію із заявами російських парламентарів радикально-шовіністичного напрямку покликаних сфальсифікувати реальність та «оскаржити» незалежність не лише Литви та інших двох держав Балтії, але і поставити під питання суверенітет всіх країн колишнього радянського простору. У червні 2022 р. у Держдумі РФ з'явився скандальний законопроект про відкликання визнання незалежності Литви Державною радою СРСР у вересні 1991 р.

У 2023 р. вже звучать заяви про готовність воювати проти всіх колишніх республік Союзу РСР з метою їхньої нової окупації та анексії. Вся ця, здавалося б, маргінальна риторика цілком відповідає планомірній експансіоністській політиці Москви у різних формах і просторах. Такою є сучасна реальність. У безпеці не може почувати себе жоден. Втім, коли ти попереджений – значить ти озброєний. Зараз, держави цивілізованого світу вочевидь спостерігають не лише теорію але і практику російського імперіалізму. Україна, прийнявши на себе удар загарбника, щодня, величезними жертвами, послаблюючи його дає шанс на виживання іншим сусідам РФ та час на підготовку до відбиття можливої інвазії.

## Спростування фейку:

Час повернутися безпосередньо до маніпулятивної тези. Тож, по-чому, по порядку розвитку подій:

1. У травні 1989 р. Верховна Рада Литовської РСР прийняла **Декларацію про державний суверенітет Литви**, в якій: А) вказувалося на історичність литовської державності з XIII ст.; Б) бажання відновити незалежність, втрачену у 1940 р. в результаті насильницьких дій СРСР. Тоді і сам акт і у формулювання у ньому мали величезний ефект для свідомості литовців, одночасно, стали шоком для радянського керівництва.

2. У березні 1990 р. було проголошено **Акт відновлення незалежності Литовської держави**, а не самостійності, так би мовити, «з нуля». Це принципово важливий момент. Литовська РСР перейменовувалася, (а фактично ліквідувалася), **відроджувалася історична Литовська Республіка** проголошена незалежною Актом 16 лютого 1918 р. та резолюцією Установчого Сейму 15 травня 1920 р. про відновлення демократичної Литовської держави. Верховна Рада Литви у своєму Акті називала ці документи такими, що ніколи не втрачали юридичної сили. Окремим законом, того ж дня (11 березня 1990 р.), відновлювалася дія конституції Литви 1938 р.

**Тепер щодо правомірності дій литовського Верховної Ради.** Навіть згідно функціонуючої на той момент, Конституції СРСР 1977 р., за кожною союзною республікою зберігалось право вільного виходу з Радянського Союзу (стаття 72), хоча і не прописувався алгоритм. Втім, зазначався суб'єкт – союзна республіка, кожна з яких, за своїми республіканськими конституціями, являлася суверенною державою (у випадку з Литвою - стаття 1 Конституції Литовської РСР 1978 р.), що сама здійснює на своїй території повноваження, окрім делегованих союзному центру і вказаних у конституції СРСР.

Серед таких зазначався прийом нових республік до складу СРСР, але не вихід з нього вже існуючих. Тому Верховна рада Литовської РСР, яка являлася вищим органом влади у

республіці, (стаття 97 Конституції Литовської РСР) і мала право вирішувати всі питання, не віднесені до компетенції ВР СРСР, проголошуючи відновлення державності, повернення назви і атрибутів Литовської Республіки тощо, діяла у межах власної компетенції та діючому правовому полі СРСР.



Радянські війська вторгаються до Литви, літо 1940 р.  
Фото з фондів LCVA.

В той же час вельми доречно задати питання: **яким чином Литва, як і Латвія та Естонія опинилися у складі Радянського Союзу.** Відповідь, здавалося б, проста – в результаті радянської агресії, окупації та анексії.

Однак, російська сторона стверджує, що приєднання до СРСР відбулося у відповідності до норм міжнародного права. Про це, зокрема, говорив і В. Путін у 2020 р. у статті присвяченій 75-річчю завершення Другої світової війни. Для нього як і для апологетів Кремля чи не основні аргументи – так зване «добровільне звернення» з боку парламентів трьох держав з проханням прийняття їх до складу СРСР та відсутність бойових дій між радянською армією і військами країн Балтії перед та в процесі інтервенції.

Насправді, це одна з найбільших радянських а потім російських маніпуляцій – виправдань загарбання Литви, Латвії та Естонії. Будемо парировати. По перше: **як проходив процес «радянїзації» цих трьох суверенних держав?**

Після радянсько-німецької змови, закріпленої підписанням Пакту Молотова-Ріббентропа, – Договору про ненапад з секретним додатковим протоколом до неї (23 серпня 1939 р.) та Договору про дружбу та кордон (28 вересня 1939 р.), Москва шляхом тиску та погроз примусила країни Балтії, які опинилися у її сфері впливу, підписати нерівноправні угоди та погодитися розмістити на своїй території радянські військові контингенти. Що і знаменувало початок кінця незалежності Естонії, Латвії та Литви.

Менше ніж за рік, у червні 1940 р., СРСР висунув ультиматум трьом урядам, вимушувати ними прийняти, під загрозою сили: до країн Балтії на пряму вторгалися великі сили Червоної армії. Територія балтійських держав повністю бралася під контроль радянською армією.

За цим слідувало повалення національних урядів, репресії проти еліт та патріотичної частини соціуму, встановлення прорадянської влади, те, що комуністична пропаганда, імітуючи підтримку окупаційних сил місцевим населенням, назве «народними революціями» а в історії отримує влучну

назву «підробних революцій».

Під дулами радянських танків пройшли «вибори» до місцевих парламентів, що являлося і виглядало фарсом. Вони відбулися одночасно у всі трьох країнах Балтії, вже фактично окупованих. Були повністю проігноровані дати, передбачені виборчими законами балтійських кра-

щем тодішнього радянського комісара закордонних справ) який реалізував **Пакт Бріана – Келлога** щодо відмови від війни як засобу національної політики. Протокол підписали СРСР, всі три балтійські країни та Румунія.

Згідно **Лондонської конвенції** (Конвенція про визначення агресії), укладеної через 4 роки, у 1933 р., **агресією визначався напад збройних сил однієї держави на іншу навіть без формального оголошення війни або блокада портів і узбережжя.** Що цілком відповідає діям СРСР у 1940 р. (Пізніше на Лондонську конвенцію посилалися у 1945 р. під час суду над нацистськими злочинцями у Нюрнберзі). **Агресія не могла бути виправдана жодними причинами** (стаття 3 Конвенції).

Додамо, що повоєнний **Статут Міжнародного воєнного трибуналу 1945 р.** пішов ще далі. **Як злочин проти миру визначав навіть підготовку до агресивної війни** (стаття 6, пункт а). Це також характеризує дії СРСР у червні 1940 р. **Радянський Союз планував бойові дії проти**

мент укладення Пакту Молотова-Ріббентропа на нього ще розповсюджувався Статут Ліги.

Дії СРСР, вчинені у результаті **злочинної змови** з нацистською Німеччиною, йшли і **усупереч попереднім міждержавним угодам**, укладеним з країнами Балтії (ці факти також підпадають під дію згаданої статті 6, пункту а), зазначеного Статуту). Останнє прекрасно демонструє приклад Литви і двох договорів підписаних нею з Москвою у міжвоєнний період, грубо порушених Радянським Союзом.

У липні 1920 р. укладено мирну угоду між Литовською Республікою та радянською Росією. Незалежність Литви визнавалася безумовно, Москва «на вічні часи» відмовлялася від «прав...над литовським народом і його територією» (стаття 1). Визнавалася територіальна цілісність Литви включно з Вільнюсом (стаття 2), (містом, яке являлося офіційною столицею Литви, що окремо зазначалося у Акті незалежності 1918 р. а також Конституціями Литовської Республіки 1928 та 1938 рр.).



Засідання маріонеткового прорадянського «парламенту» Естонії. У залі комуністична символіка і відкрито присутні військовослужбовці окупаційної армії та флоту. Літо 1940 р. Фото з фондів Eesti Rahvusarhiiv.

**Литви та двох її сусідок по регіону.** Частина 11-ї армії, згідно наказу №002 від 11 червня штабу Білоруського особливого військового округу, мали наступати на територію Литовської Республіки. Паралельно перед військами Ленінградського воєнного округу стояла задача розгромити естонської та латвійської армій і загарбання цих держав.

**СРСР на пряму порушив статтю 10 Статуту Ліги Націй**, яка зобов'язувала «поважати і охоро-

У 1926 р. між Литвою і СРСР підписано договір про ненапад. Перша стаття документу підтверджувала чинність положень угоди 1920 р., там же зазначався принцип недоторканості кордонів, як основа взаємодій двох країн. Друга стаття проголошувала взаємоповагу суверенітету і цілісності обох сторін, а значить і приналежність Литві Вільнюса і Клайпедського краю. Крім того, у офіційних нотах перед тим, радянське керівництво також не раз визнавало дієвість угоди 1920 р. і суверенітет Литви над Вільнюським краєм (попри тимчасове знаходження столиці поза межами фактичного литовського контролю).

У 1931 та 1934 рр. дія угоди про ненапад подовжувалася з ініціативи радянського уряду. Аналогічні угоди у 1932 р. СРСР підписав з Естонією та Латвією. При тому стаття 1 угоди з Латвією звучить вироком всім адептам радянського міфу про «мирне приєднання Прибалтики». У документі чітко вказувалося – **нападом могла вважатися не лише збройна агресія але й «інша насильницька дія», саме так сталося у 1940 р.** – погроза застосування сили і примус.

За ним, як нам вже відомо, слідувала протиправна інтервенція. Існує практика (назвемо це «австрійським прецедентом»), коли погроза застосування сили і дана жертвою згода на прийняття ультиматуму не виправдовує агресії і не робить законною окупацію, то ж і така згода не має юридичної сили, а значить не може стати для агресора санкцією для дій.



Радянські танки на вулицях Риги. Червень 1940 р.  
Фото з фондів Latvijas kara muzejs.

**агресія.** Про це, зокрема, свідчили і міжвоєнні міжнародні угоди. Частина з них, як не дивно зараз, укладалася з ініціативи Москви, яка їх згодом легко порушила. Зокрема:

У 1929 р. було укладено так званий **Протокол Литвинова** (за прізви-

няти» від всякого зовнішнього нападу територіальну цілісність всіх членів організації. Ними були три балтійські держави. І хоч на літо 1940 р. Союз РСР вже був виключений з Ліги (це відбулося у грудні 1939 р. за напад на Фінляндію), все ж на мо-



# «Північний фронт»: російська пропаганда проти держав Балтії

**10** Саме так трибунал у Нюрнберзі встановлював незаконність аншлюсу Австрії Німеччиною у 1938 р. Аналогічний принцип цілком може бути застосований до ситуації з країнами Балтії.

Насамкінець про те, що вкрай не люблять згадувати у СРСР і про що ладні промовчати у РФ, стосовно приєднання країн Балтії, – це реакція міжнародної спільноти. Ще у 1940 р. про своє невизнання входження балтійських держав до складу Радянського Союзу (на підставі Декларації Самнера – Уеллеса) заявили США. Позиція не була змінена, де-юре і де-факто, аж до розпаду СРСР.

На території Сполучених Штатів продовжували діяти дипломатичні місії балтійських країн (вони функціонували і у ряді інших західних держав), Вашингтон постійно зазначав Литву, Латвію та Естонію у переліку держав світу і визнавав дію укладених з ними угод. При Палаті представників Конгресу США в 1954 р. утворили Спеціальний комітет з розслідування комуністичної агресії і насильницького включення країн Балтії до СРСР. Його висновком стало визнанням фіктивними виборів 1940 р. та кваліфіковані дії Москви як насильницька окупація та незаконна анексія.

У 1982 р. в США навіть з'явилася офіційне свято **День свободи країн Балтії**, яке відзначалося 14 червня, в день початку масштабних депортацій населення Балтії у 1941 р. – злочину сталінського режиму. Ватикан та Ірландія також не визнавали інкорпорації (де-юре і де-факто факто). Де-юре не визнали окупацію ще 27 країн, включно з соціалістичною Югославією.

Попри те, що СРСР доводив повне підтвердження його меж згідно Хельсінського заключного акту 1975 р., який встановлював «непорушність кордонів» держав Європи, провідні західні гравці, зокрема США, своїми окремими деклараціями знову підтвердили невизнання окупації країн Балтії.

Тричі (1960, 1994, 2005 рр.) підтримку націям Балтії висловлювала Рада Європи, засуджуючи злочинні, загарбницькі дії Москви проти них. Перша з резолюцій від 29 вересня 1960 р. називала заповідане Радянським Союзом окупацією (пункт 2), протиправною анексією здійсненою «без урахування дійсної волі народу» (пункт 3), балтійські республіки визнавалися незалежними «більшістю урядів держав вільного світу» (пункт 6). Послідовно виявилася позиція і Європейського парламенту, який у 1983 р. також назвав потраплення країн Балтії до складу СРСР окупацією, за 22 роки у 2005 р. знову підтвердивши сказане.

Тому не дивно, що західні держави визнавали і визнають пряму спадковість сучасної Литви, Латвії та Естонії від республік міжвоєнного періоду. У серпні 1991 р. Міністри закордонних справ країн ЄС заявили саме про **відновлення суверенітету і незалежності країн Балтії**, втраченого в результаті радянського вторгнення і окупації.

Цікаво, що і сама **Росія (у формі свого попередника РРФСР) визнала анексію 1940 р.** а значить і спадковість і історичність, наприклад, литовської державності. Мова про **Договір про основи міждержавних відносин між Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою і Литовською республікою** від 29 липня 1991 р. В його преамбулі недвозначно сказано: «відносячи до минулого події та дії, які перешкождали повній та вільній реалізації... свого державного суверенітету, будучи впевненими, що усунення Союзом РСР наслідків анексії 1940 р., які порушують суверенітет Литви...», (переклад наш – А.П.).

Тому подальші спроби Москви довести, що держави Балтії, зокрема Литва, новоутворені суб'єкти, які постали в результаті виходу з Союзу РСР (а не звільненні від окупації країни з традицією незалежності, як мінімум, від 1918 р.) розбиваються об бетон нормативних документів, самою ж Росією підписаних. Аргумент про те, що наведена вище угода укладається ще РРФСР, а не РФ, в даному випадку, також не аргумент. Адже ратифікувала його вже Верховна Рада Російської Федерації 17 січня 1992 р.



Демонстрація росіян з шовіністичними гаслами та атрибутикою. Латвія, Рига. 2011 р. Фото з відкритого джерела

## Маніпуляція № 3. «Гніт російського і російськомовного населення у країнах Балтії»

Такий же давній наратив російської пропаганди, як і попередній, що активно був задіяний починаючи з 1990-х рр. Приклад, цитата з підручника (мова оригіналу):

*«Возрождение нацизма. После распада СССР в странах Прибалтики власти фактически возродили практику сегрегации. Население разделили по языковому и национальному признакам. Русскоязычные получили статус «неграждан», отдельные неполноценные паспорта и значительные ограничения прав».*

### Спростування:

1. Використання терміну «Прибалтика».

Як зазначав литовський дослідник Павло Лавриненс термін «країни Прибалтики» або «Прибалтика» є складовою старого імперського погляду Москви/Петербургу на «околиці», що не мають політичної суб'єктності. Початково під «Прибалтикою» розуміли території приблизно сучасних Латвії та Естонії, що називали «остзейськими» (за німецьким позначенням Балтійського моря), які увійшли до складу Росії у XVIII ст. Литва, наприклад, до них не відносилася, адже століттями належала історично-культурному простору Великого князівства Литовського, була приєднана до Росії тільки з поділами Речі Посполитої.

Вже у XIX ст. її землі, разом з латиськими і естонськими, включили до імперських конструктів – «Прибалтійський край» та «Прибалтійські губернії». У період міжвоєнної незалежності трьох балтійських держав у них, в силу географічного розташування та минулого, відбулася еволюція усвідомлення деякої близькості між собою, належності до Балтії – одного регіону.

Зі встановленням радянського режиму повернулося старе імперське найменування «Прибалтика», яке сучасними жителями країн регіону нерідко сприймається символом колоніального минулого, іноземної окупації. Лише після відновлення незалежності його знову замінив більш коректний термін «Балтія», «Прибалтика» ж вперто використовується РФ, як «характерна ознака специфічної оберненості» Росії до імперського минулого та шовіністичного погляду на навколишні народи з ментальним несприйняттям їхнього права на самостійність.

2. Використання терміну «країни Прибалтики» або «влада Прибалтики», не виділяючи окремо самостійні Литву, Латвію, Естонію.

На прикладі даного підручника таке позначення є дуже частим. На нашу думку, абсолютно некоректне узагальнення. У читача, далекого від тематики, може скластися помилкове враження, наче говорять про якусь єдине державне утворення. При тому, кожна з країн являється незалежним суб'єктом, унікальним державно-національним організмом, з власним історичним шляхом, культурою, дуже давніми мовами, що належать до різних груп (литовська і латиська до балтської, естонська – до фіно-угорської).

3. Теза про «**відродження сегрегації**» за національною і мовною ознакою може означати традиційність подібної політики для країн регіону у минулому. Дане твердження є вкрай маніпулятивним. Адже такої дискримінаційної політики не проводилося раніше, і сегрегація, у звичному розумінні слова, не має місця зараз. Детальніше:

А) Інститут негражданства взагалі не існує в Литві, у цій країні його не існує! З відновленням незалежності цієї країни у 1991 р. громадянство Литви було надано всім постійним жителям республіки, без поділу за мовною чи етнічною ознакою.

Б) Інститут неграждан справді функціо-

нує у Естонії та Латвії. Його введення відноситься до 1990-х рр. Першої декади по відновленню самостійності. Тоді у місцевій владі існували великі побоювання через значний відсоток представників нетитульних націй, які масово переселялися до цих двох республік з різних частин СРСР. Радянська окупація суттєво змінила етнічну мозаїку Латвії та Естонії. Проблема полягала у тому, що у більшості переселенці мали радянську або російську ідентичність, нерідко не знали і не бажали знати естонської чи латиської мов, це, природно, викликало підозри у нелояльності з боку відроджених держав.

Тому і були прийняті рішення створити клас тер мешканців, які мають особливий статус і обмеження у сфері виборчого права, зайняття державних посад, сфері національної безпеки тощо. Однак, **не громадянство не є вироком**, наявність відповідного статусу не означає належності до якоїсь закритої «нижчої касті». **Будь хто з неграждан може отримати громадянство шляхом натуралізації.** У Латвії для цього потрібно здати екзамен зі знання мови, історії, державного гімну, основ конституції.

В Естонії достатньо скласти іспит з мови на рівень В1 та екзамен з громадянства – на знання основ конституції. Обидві держави зацікавлені у консолідованості власних суспільств та всіляко сприяють інтеграції цієї категорії. Наприклад у Естонії нею опікується спеціальний «Фонд інтеграції», чий послуги безкоштовні.

## Маніпуляція № 4. «Переслідування російської мови та заборона російських шкіл»

Та ж природа і час появи та задіяння, що і у попереднього фейку, – від часів Єльцина. Використовувалися російською пропагандою, зазвичай, у єдиній зв'язці.

Далі – приклад з тексту підручника. Цитата (мовою оригіналу):

*«В странах Прибалтики и на Украине преподавание на русском языке запрещалось, русские школы закрывались»* (мова йде про період від початку 1990-х рр. до сьогоднішнього – А. П.)

### Спростування фейку:

Дане твердження являється повністю неправдивим. В усіх трьох країнах Балтії держава охороняє право національних меншин на освіту рідною мовою. В тому числі це стосується російської діаспори. Так, у Литві на 2022 р. функціонувало 27 освітніх закладів з російською мовою викладання (ляльське ставлення Литовської держави підтверджують, в тому числі, представники російськомовної спільноти країни, на публікації її представників ми посилаємося у цьому питанні).

У Латвії на травень 2022 р. в 140 школах навчання здійснювалося білінгвально – латиською та російською мовами, при тому у 320 школах російська мова в 2021/2022 навчальних роках вивчалася як друга іноземна. В Естонії на кінець 2021 р. діяли 74 середні школи, в яких освіту можна було отримати російською мовою. І тут ми оминули інші освітні рівні, наприклад, дошкільний, де також у значній мірі продовжує бути присутнім російськомовний сегмент.

Підсумовуючи зазначимо, наведено вище – основний, але далеко не повний список провокативних маніпуляцій та брехливих тез, які розміщені у підручнику так і тих, що просуваються іншими каналами. Припускаємо, що обравши перманентну боротьбу проти українсько-західного альянсу, який фактично і остаточно склався у 2022 р., РФ продовжуватиме продукування нових фейків та використання старих напрацювань. Направлених, в тому числі, на дискредитацію образу країн-партнерів України, серед яких держава Балтії займають стратегічне положення.

Здійснена нами розвідка – буде вмонтована, у якості одного з тематичних блоків, до загальної архітектури дослідження зі змісту російської пропаганди, її форм та засобів розповсюдження у європейському просторі.

Артем ПЕТРИК,  
кандидат історичних наук,  
старший науковий співробітник Інституту історії та археології Балтійського регіону  
Клайпедського університету

«Українська правда» – «Історична правда»,  
20.10.2023  
Pravda.com.ua

# На Полтавщині встановили меморіальну дошку діячам УНР Чижевським

Меморіальну дошку Чижевським встановили у їх рідному селі Ціпки на Полтавщині.



За ініціативи Полтавського офісу Українського інституту національної пам'яті на фасаді будівлі місцевої бібліотеки відкрили меморіальну дошку міністру фінансів Української Народної Республіки (УНР) Павлові Чижевському та його синам-офіцерам Армії УНР Григорію і Миколі.

Павло Чижевський був рушієм діяльності Українського клубу Полтави, одним з організаторів і провідників Полтавського осередку Товариства українських поступовців, директором Полтавського Товариства Взаємного Кредиту. Підтримав створення Української Центральної Ради. Після приходу до влади Директорії УНР Симон Петлюра призначив його керівником торговельно-промислової місії, яка мала налагоджувати зв'язки з бізнесовими колами європейських країн.

У лютому 1922 року Симон Петлюра призначив його міністром фінансів уряду УНР в екзилі. На еміграції Чижевський написав текст Конституції УНР. В останні роки життя у Женеві розробив концепцію електрифікації України та модель вітряної турбіни – прообраз сучасних вітряків-генераторів вітрової енергії.

Григорій Чижевський з травня 1918 року – губернський комісар УНР на Полтавщині. З лютого 1919 року став міністром внутрішніх справ Української Народної Республіки. Був учасником Другого Зимового походу Армії УНР. Під час походу був поранений. Помер у 1936 році у Польщі.

Микола Чижевський народився 1 жовтня 1891 року. У 1919 – 1920 роках був учасником Першого зимового походу Армії УНР на посаді командира 4-ї гарматної сотні 3-го кінного полку. У жовтні – листопаді 1921 року у складі Волинської повстанської групи підполковник узяв участь у Другому зимовому поході Армії УНР, як командир комендантської сотні штабу Повстанської армії. Написав спогади про ті події «15 діб на окупованій Москвою Україні». Після війни опинився в Польщі.

Працював у Гірничій академії в Кракові, став професором і завідувачем ливарної кафедри. Сприяв відкриттю в Гірничій академії окремого факультету ливарної справи у 1951 році. Керував більш ніж сотнею захистів інженерних та магістерських робіт, опублікував 47 книг, у тому числі 7 підручників. Чимало досліджень присвятив вагранкам – шахтним печам для плавлення чавуну й випалювання вапняку та руди. Основоположник процесу водного охолодження вагранок у Польщі.



## Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського

### Незабутні побачення з Кримом

Після степової Бесарабії 1895 року Михайла Коцюбинського перевели у Кримський філоксерний комітет. Письменник працював на околицях Алупки – у Симеїзі, Кастрополі, Куру-Узені. Це були наймальовничіші місця півострова з резиденціями найвищої знаті держави. Михайла Коцюбинського зачарувала місцева гірська природа. В одному з листів того періоду літератор зізнався: «Крим зробив на мене таке сильне враження, (краса природи не тільки вразила мене, а й пригнітила), що я ходив тут як уві сні...»

Щасливі літні місяці 1896-го, проведені спільно з молодою дружиною Вірою в сонячній Алупці, підсилювали яскраві враження. Незмінно вабило письменника життя корінного населення півострова – кримських татар. 1899 року нарисом «В путях шайтана» Коцюбинський започат-



кував низку екзотичних оповідань кримського циклу. Твори «На камені», «У грішний світ», «Під мінаретами» яскраво засвідчили, що для письменника не було самоціллю вивчення екзотики життя, мови та звичаїв кримських татар. В оповіданнях кримського циклу Михайло Коцюбинський апробував засоби психологізму, які він тоді освоював. Особливої

уваги варті неповторні пейзажні описи – справжні перлини українського літературного імпресіонізму.

Крим назавжди залишився в серцях Михайла і Віри Коцюбинських. Удвох вони знову побували там на відпочинку влітку 1904 року. Аматорська світлина зафіксувала групу екскурсантів на сході Воронцовського палацу в Алупці. Серед них – щасливе подружжя Коцюбинських, що стоїть біля скульптури сплячого лева.

«На морі було стільки тепла, стільки світлої голубої безмежної радості, стільки ніжного плескоту, що аж душа сміялась», – такі емоції викликала в душі письменника нова зустріч з любим його серцю південним краєм.

Востаннє Михайло Коцюбинський разом з дружиною і дітьми відвідали Крим улітку 1911-го.

### «А далі було море»

Наприкінці вересня багато країн світу відзначають Всесвітній день моря.

Неодноразово бував на морі і Михайло Коцюбинський: в Криму під час роботи у філоксерній комісії, на острові Капрі в Італії. Багато листівок із морськими пейзажами надсилав додому і був дуже вражений морськими пейзажами.



А ще Михайло Коцюбинський в багатьох своїх творах описував море – хвилююче, живе, неповторне...

В оповіданні «В путях шайтана» великої уваги заслуговують описи кримської природи і моря: «А далі було море. Блакитне, сліпучо-блакитне, як кримське небо, воно мліло у спеці літнього дня, дихало млою і, делікатними тонами зливаючись з далеким небо-склоном, чарувало й вабило у свою чисту, теплу й радісну блакить...»

Морські пейзажі захоплюють читача, вражають його, море присутнє в кожному моменті оповіді, і його можна трактувати як ще одного персонажа твору: «З правого боку горбатою тінню ліг в море Аю-Даг і, мов спраглий у спеку звір, припав до води... Рівний, гарячий, мов з велетенської печі, дух йде від землі, з неба, з моря, од сірих кам'яних громад Яйли...»

Очі її, як і думка, блукають десь по далекому, безкрайому морю. А воно невинне і чисте, як дівчина, в сліпучо-блакитних шатах, з низкою перлів-піни на шиї, радісно осміхається до берега і пеститься, і тулиться до нього, немов кохаюча істота. Далеко од берега грає в морі табун веселих дельфінів: чорні потвори, мов виводок чортів, випливають з глибини, перекидаються в повітрі, стрімголов пірнають в море і знов вириваються, щоб наново розпочати веселі ігрища.

Такий показ природи, її мінливої краси, а також прагнення передати почуття героїв, їх внутрішній світ і переживання в уривчастих штрихах, але водночас в нерозривній єдності є притаманними для літератури імпресіонізму, одним з перших українських представників якої є М. Коцюбинський.

### Коцюбинський – вчитель

Щороку в першу неділю жовтня в Україні відзначають День учителя. Михайло Коцюбинський свого часу теж працював учителем у школі на Поділлі в селі Лопатинці. Також давав і приватні лекції.

Про Михайла Коцюбинського як учителя є чимало цікавих спогадів від його учнів та друзів. Цікавими є спогади учениці Михайла Коцюбинського Єлизавети Бакші. Її батько, бухгалтер цукроварні Кіндрат Мельников, запросив письменника до себе домашнім учителем, де він і працював з 1890 по 1892 рік включно. Коцюбинський навчав Єлизавету та двох її молодших братів. Про це навчання Є. Бакша згадувала так: «...У мене про нього залишилися найкращі спогади, як про дуже добру і гарну людину. Ласкавий з дітьми, він зумів зразу завоювати нашу загальну симпатію, і нам вчитись з ним було легко і приємно. Михайло Михайлович був не тільки нашим вчителем, а і вихователем, і другом... У вільний від навчання час він читав нам доступні нашому розвитку свої та інших авторів твори і тим

розвинув нашу любов до України. Дякуючи Михайлові Михайловичу, я дуже полюбила все українське: носила український костюм, співала українських пісень, зацікавилась побутом селян...».

Рідний брат Єлизавети Бакші Михайло Мельников теж поділився своїми спогадами про вчителя Михайла Коцюбинського. «...Пам'ятаю добре, що він... зробився справжнім членом нашої сім'ї. Ми, діти, любили його, а я особисто настільки «прив'язався» до нього, що моє постійне місце під час його навчальної праці з моєю сестрою та братом – було у нього на колінах...»

Під впливом Михайла Коцюбинського, як я тепер розумію, у нас, дітей, тоді ж зародилася прихильність та любов до української мови, літератури, культури... Вільний від навчальної роботи час Михайло Михайлович не тратив марно – він використовував його на розмови з селянами, до яких часто ходив в хати і довго там залишався. Гадаю, що ці часи «не пропали» для селян лопатинських...»

### «Сангвінік з вічними фантазіями»

У книзі спогадів (розділ «Серцем сина») Ірина Коцюбинська писала: «Дід був веселий, жвавий. Вдачу мав запальну, але його вважали доброю людиною. Працював він дрібним урядовцем. З розміру пенсії в 7 крб. 32 коп. на місяць, що видавало Чернігівське казначейство бабуні після смерті її чоловіка, можна уявити, яка то була посада!»

Дід був вічно у конфліктах з начальством, його родина мандрувала по містах і селах Поділля. Якийсь час перебували в Барі, потім у Кукавиці, Шаргороді, Станіславчику... Пригадую розповіді тьоті Ліді про переїзд до Пікова в жовтні 1881 року. Михайло Матвійович одержав посаду секретаря міщанської управи з квартирою і платнею 20 карбованців на місяць...»

Чин колезького реєстратора, присвоєний батькові письменника при вступі на службу, був чотирнадцятим, найнижчим у «Табелі про ранги» російської імперії. Посади Михайла Матвійовича Коцюбинського не приносили коштів, необхідних для утримання великої сім'ї на пристойному рівні.

Життя «на колесах», повсякденні турботи й злидні, невпевність у майбутньому – все це породжувало незгоди, порушувало родинний спокій. Зрештою, Михайло Матвійович кинув дружину з дітьми напризволяще і оселився у брата в с. Тростянець Брацлавського повіту. Помер від сучот 1886 року.

Годувальником родини став Михайло Коцюбинський – молодший. Юнак почав заробляти на життя приватними лекціями.

Змальовуючи «душевну фізіономію родичів» у відповідь на запит одного з біографів, літератор згадував: «Батько мій був сангвінік, з вічними фантазіями, які ніколи не здійснювалися, запальний, але добрий чоловік...»

Представлене фото зроблене у II половині XIX століття.



### «Білим і чорним хотів би я бути...»

#### Музей знову зібрав гостей у мистецькій вітальні

Жовтень – це місяць, коли виповнилося 140 років від дня народження відомого українського художника, ілюстратора Михайла Жука. Аби поговорити про нього, дізнатися про життєвий і творчий шлях митця, зокрема про його роботу як художника, 19 жовтня до мистецької вітальні на захід «Білим і чорним хотів би я бути...» завітало чимало гостей. Зібравшись за невеликими круглими столиками з ажурними скатертками та зігрівуючись ароматним чаєм, гості слухали цікаву розповідь ведучої творчого проєкту Наталії Коцюбинської.

У деко Михайло Жук як художник асоціюється з осінню: чистими і то яскравими, то приглушеними фарбами, з легким серпанком смутку... Такою ж була і доля Михайла Жука: були і радісні моменти, і час для туги. Дитинство, юність, навчання, щасливе одруження, народження дітей, знайомство та дружба з Михайлом Коцюбинським, творчість і разом із тим – переслідування, арешт, війна і життя під час окупації...

Окрім цікавої розповіді, гості змогли переглянути заздалегідь підготовлений відеоряд із роботами Михайла Жука. А ще змогли побачити чимало фотокопій робіт Михайла Жука, що представлені на виставці «І пензлем, і пером», бо ж захід відбувався саме у виставковій залі.

Традиційні зустрічі на чашочку чаю в музеї тривають!

## Повідомляє Національний заповідник «Гетьманська столиця» – Батурин

### Обласний фестиваль-конкурс імені Андрія Розумовського

Андрій Розумовський, син українського гетьмана Кирила Розумовського, народився 22 жовтня 1752 р. у м. Глухів. У всіх свої діяннях він завжди підкреслював українське, козацько-гетьманське, походження. Його меценатська діяльність – це найвагоміший внесок родини Розумовських у розвиток української та європейської культури.

В день його народження ми оголосили результати щорічного обласного музичного фестивалю-конкурсу молодих виконавців ім. А. К. Розумовського.

Традиційно організаторами фестивалю є: Чернігівська обласна військова адміністрація, Головне управління культури, туризму і охорони культурної спадщини Чернігівської облдержадміністрації, Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Бахмацька школа мистецтв ім. А.К. Розумовського, Благодійний фонд «Спадок Гетьманщини».

Попри виклики воєнного часу, участь у щорічному фестивалі-конкурсі зголосилося взяти 18 учасників з мистецьких шкіл Сумської та Чернігівської областей. Конкурсна частина фестивалю проходила в онлайн-форматі. Майстерність та професійність виконання юними учасниками складних музичних творів вразила конкурсне журі, фахівців у галузі мистецтва: народну артистку України Гончаренко Марину, викладачку-методистку Родіну Аллу, заслуженого працівника культури Іванька Олександра, завідувачку відділу спеціальності фортепіано, викладачку-методистку Кожан Тетяну, викладачку-методистку Целух Ірину, викладачку Третьак Людмилу, завідувачку відділу академічного вокалу, викладачку-методистку Лудінову Єлизавету. Головав журі – директор Чернігівського музичного коледжу імені Левка Ревуцького Володимир Суховерський.

Вітаємо переможців!

Гран-прі конкурсу здобула Білосор Лілія з Бахмацької школи мистецтв імені Андрія Розумовського в номінації «Академічний спів».

У цій же номінації, в молодшій віковій категорії отримали: I місце – Качура Олеся (м. Глухів) та Міщенко Мілана (м. Бахмач).

II місце – Шевченко Вікторія (м. Глухів) та Кікоть Давід (м. Конотоп).

III місце – Науменко Олександр (м. Конотоп).

У старшій віковій категорії вибороли:

I місце – Головченко Софія (м. Бахмач) та Пацюк Анастасія (м. Бахмач).

II місце – Майборода Анна (м. Конотоп) та Педорченко Ксенія (м. Охтирка).

III місце – Колесникова Діана (м. Конотоп) та Вергуляс Софія (м. Конотоп).

У номінації «Фортепіано», в молодшій віковій категорії:

III місце – Братанич Марія (м. Конотоп).

Старша вікова категорія:

I місце – Дасюк Анна (м. Чернігів) та Макаренко Орена (м. Чернігів).

II місце – Кузик Софія (м. Короп) та Бойправ Валерія (м. Чернігів).

III місце – Кузик Вікторія (м. Короп).

Щиро дякуємо за участь учням, викладачам та батькам. Кожен учасник фестивалю-конкурсу отримає пам'ятні призи завдяки фінансовій підтримці Благодійного фонду «Спадок Гетьманщини».

### Подяка від гостей з Сумщини

Чудового осіннього дня творчий колектив Козацького будинку культури, що на Сумщині, та учасники любительського об'єднання «Краєзнавець» відвідали Національний заповідник «Гетьманська столиця».



Вони пишуть: «Щиро дякуємо очільниці заповідника Наталії Ребровій за неперевершену зустріч і неймовірно цікаву екскурсійну програму. Особлива подяка за прекрасний подарунок!

Ми цінуємо і пишаємось дружбою з такими творчими, закоханими у свою працю людьми! Бережіть і пам'ятайте історію рідної землі!»

### Дякуємо за допомогу

Колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця» вкотре щиро дякує волонтерці Ірині Нікіфоровій, Міністерству закордонних справ Німеччини, Центру допомоги мистецтву України, UkraineArtAidCenter за надану допомогу для збереження української культурної спадщини.

До Батурина прибули такі необхідні в сучасних умовах речі та матеріали: осушувач, повербанк, металеві бокси, термомігрометри, ліхтар, візок, безкислотні конверти, сучасні пакувальні матеріали та багато іншого.



Батурин — гетьманська столиця

## Приватні бібліотеки двох правителів — Кирила Розумовського та Фрідріха II Великого

У часи, коли держава-терорист підірвала загальну безпеку цілого континенту своїм вторгненням на територію суверенної України, щира допомога влади та жителів європейських країн спонукає нас більше уваги приділяти спільним сторінкам історії.

Зараз з'являється усе більше досліджень про схожість політик українських та європейських діячів, проте їх прогресивні та модерні погляди проявлялися не лише в публічній та політичній діяльності. У даній статті проаналізовано приватні бібліотеки двох яскравих європейських правителів: українського гетьмана Кирила Розумовського та короля Пруссії Фрідріха II Великого. Особиста бібліотека є важливим джерелом відомостей про сферу інтересів, літературних смаків, дружніх зв'язків та про саму особистість її власника.

Бібліотеки цих двох правителів мають як багато спільного, так і ряд відмінностей. Точний час заснування для кожної приватної бібліотеки важко встановити, про це можна лише робити припущення. У ранньому віці, приблизно в 15 років, свою книжкову колекцію починає збирати Кирило Розумовський, а саме в період європейської подорожі юнака на навчання (1743 – 1745рр.), такої ж думки дотримується й дослідниця приватної нотної колекції родини Розумовських – Л. Івченко. Про початок формування бібліотеки Фрідріха II Великого згадує німецький дослідник Е. Братушек. Автор згадує, що коли май-



Портрет Кирила Розумовського. Художник Л. Токе, 1758.

бутньому Прусському королю було 17 років, Фрідріх II ховав книжкові шафи із своєю бібліотекою за шпалерами від батька. На той момент, у приватній колекції Фрідріха вже було 3775 томів, розміщені в 15-ти шафах.

Змістове наповнення цих бібліотек має ряд подібностей. На це впливає ряд факторів: 1) накопичення оригінальних державотворчих документів; 2) вивчення історії своєї держави; 3) мода на певні книжкові видання; 4) дарування видань як очільнику держави; 5) популярність у XVIII ст. періодичної преси, яка складала значну частину обох бібліотек. Відповідно, основою двох бібліотек були видання таких напрямів: твори ан-

тичних філософів та представників французького Просвітництва; періодика; історія; біографії; політика та державотворчі документи; географія; наукові дослідження; теологія. У бібліотеках Фрідріха II та Кирила Розумовського особливе місце займали музичні твори.

Також кожна бібліотека мала особливі та унікальні розділи. У бібліотеці Кирила Розумовського містилися розділи «Дитяча література» (наприклад, французький журнал «Дитячий журнал або Діалоги мудрої гувернантки з її учнями») та «Господарські книги» (наприклад, «Загальне та повне домоводство»). У Фрідріха II Великого – розділ «Література Сходу та Китаю» («Тисяча й одна ніч та інші арабські оповідання»).

До наших днів відомо лише однієї книгозбірні. Бібліотеку Фрідріха II Великого описав Б. Крігер, у своїй праці «Friedrich der Große und seine Bücher» («Фрідріх Великий і його книги») 1914 р., де автор наводить каталог книжкового зібрання прусського короля. Бібліотеку Кирила Розумовського також пробували впорядкувати та описати двічі – бібліотекар гетьмана Адам та французький історик А. Ерменжар, який працював у бібліотеці в середині XIX ст. уже після смерті засновника колекції. Проте жодного з цих двох описів досі не знайдено. На сьогодні виявлені лише витяг з каталогу А. Ерменжара, що зараз зберігається в Женевській бібліотеці.

На жаль, жодна з названих



Портрет Фрідріха II Великого. Художник А. Песне, 1736.

бібліотек не вціліла повноцінно. Книгозбірня Кирила Розумовського була розподілена між його нащадками й тому її спіткала різна доля. Частина постраждала в пожежах, частина була розпродана в роздріб, лише одну частину з Яготинського маєтку було врятовано. До Яготина гетьманська бібліотека була перевезена з Батурина. Ця частина книгозбірні має особливе значення, адже саме Батурин був столицею Української держави, де Кирило Розумовський гетьманував 14 років, тут він жив і на схилі свого життя. На початку XX ст. до Яготина було делеговано дослідників з різних міст України (Києва, Полтави), які мали врятувати книгозбірню від руйна-

ції, яку могли спричинити наслідки Лютневої революції 1917 р. Частина була вивезена до Києва, де й досі зберігається музична збірка родини Розумовських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Друга невелика частина унікальної бібліотеки Харківського університету ім. В. Н. Каразіна. Збережені до наших днів частини бібліотеки Кирила Розумовського знову перебувають під загрозою знищення, адже й Київ, й Харків, й інші міста страждають від безжальних руйнувань та навмисної політики знищення культурних надбань на роду.

Бібліотеці Фрідріха II Великого пощастило більше. Є лише часткові втрати під час двох світових воєн. Зараз майже всі видання, що належали прусському королю, займають своє місце в збережених королівських палацах (Потсдамський міський палац та палац Сан-Сусі).

Отже, сьогодні важливо досліджувати, вивчати та популяризувати історію, щоб ця пам'ять неможливо було знищити. Безцінна допомога європейських урядів уже показали міцність зв'язків обох держав у військовій справі. Зараз ми можемо створити спільний культурно-історичний фронт по захисту нашої пам'яті та цінностей, які зберігають відомості про важливі сторінки історії обох держав.

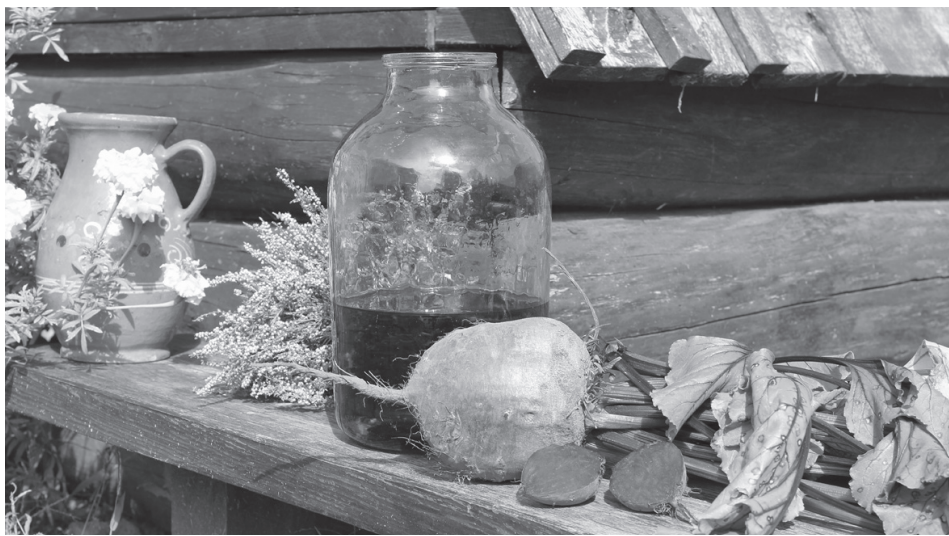
Анастасія НІКІТІНА

Друзі, ми продовжуємо нашу розповідь про те, що їли в Батурині в XIX столітті. І сьогодні поговоримо про БУРЯК, який є одним з ключових продуктів української кухні. Цей овоч, безсумнівно, вписаний буряково-червоними літерами в історію української кухні. Популярності маємо завдячувати не так самому буряку, як продукту, що отримують в процесі його ферментації, – буряковому квасу.

Сьогодні буряковий квас – скоріше дивина, але насправді це несправедливо забутий напій, який наші предки пили понад тисячу років тому. Відомий український кулінар Євгеній Клопотенко вважає, що історія цього напою сягає IX століття, коли на територію Русі прийшли скандинавські князі Рюриківичі. Буряки тоді були досить поширеними на наших землях і в Скандинавії. Але на Русі буряки не могли довго зберігатися через спекотні літа, і згодом придумали ферментувати буряк, робити з нього квас. Готували його восени, коли збирали врожай і зберігали до весни, поки не виростуть нові буряки. Квас зброджували під гнітом у дерев'яних діжках, які ставили в холод. Напоєм втамовували спрагу влітку, використовували в лікарських цілях, адже він багатий вітамінами, йодом, залізом. Крім того, буряковий квас був основою для багатьох традиційних страв, холодних супів та борщу, він надавав стравам «кислинку». Квас (приготований методом природного бродіння (без додавання дріжджів), можна споживати протягом кількох місяців, поступово додаючи воду.

Жителька Батурина Катерина Іванівна Парфененко (1951 р. н) й донині готує буряковий квас за рецептом своєї бабусі, Ганни Махтеївни Лось (1901 – 1985 рр.): «Чистимо червоний столовий буряк, миємо, ріжемо на 2 – 4 частини, складаємо в діжку та заливаємо холодною, «сирою» водою й додаємо цукор, щоб швидше «укис». Якщо немає цукру, то додавали кілька житніх сухарів, пригнічували і залишали вкисати. Коли квас починав бродити, діжку ставили у прохолодне місце.

## Обізвались буряки...



Або просто буряк заливали холодною водою і лишали на кілька днів у теплом приміщенні, а потім зберігали в льосі чи коморі. Його можна пити самостійно, бо гарно утамовує спрагу, або брати за основу чи як заправку до страв: борщу, кваску чи кваші. Це був сезонний напій: виготовляли його восени, після збирання городини, і прагнули зберегти до пізньої весни, до нового врожаю буряків».

У Батурині та його околицях у XIX столітті, за спогадами Катерини Іванівни, найбільш поширеною стравою на буряковому квасі був «квасок», який обов'язково подавався на поминках та як одне з головних страв на весіллі: «У горщик кладемо м'ясо (свіже або солоне) та сушені груші (перед цим груші добре помити та замочити у воді, щоб вони набухли). Залити буряковим квасом (якщо квас кислий – розбавити його водою) та поставити у піч. Потім готуємо засмажку: картоплю порізати невеликими шматочками, моркву потерти, цибулю покрити. Обсмажуємо

«на салі» у одній великій сковороді окремо. Умовно ділимо сковороду на дві частини, з одного боку обсмажується картопля з іншого – морква з цибулею). Смажимо до напівготовності, а потім змішуємо. З часом, десь з середини XIX століття у страви розпочали додавати помідори, які спочатку вирощували як декоративну рослину та вважали «отруйною». Тож, щоб додати ще кислинки, смаку та кольору, до засмажки додаємо кришені помідори без шкірки й тушуємо все разом. Висипаємо у горщик з м'ясом і грушами, що вже закипіли та знову ставимо у піч. Квасок подається до столу обов'язково зі сметанкою!

Інгредієнти для горщика на 4 – 5 літрів: 300 – 400 грамів м'яса 7 – 8 шт сушених груш – лимон, 6 – 7 шт картоплі, 1 середня морква, 1 середня цибуля, 2 – 3 помідори, 2 – 2,5 л бурякового квасу, 1 ст. л. цукру».

Використовували в кулінарії й цукровий буряк, який значно збагатив смакову палітру солодкого. Його терли, запікали в печі та від-

тискали сік, який додавали в тісто для різноманітної випічки, замість цукру – до страв, або просто пили, розбавивши водою. У Батурині в XIX столітті пластинки печеного цукрового буряка були для дідлахів справжнім загальнодоступним «смаколиком».

Валентина Павлівна Сердюк (1944 р. н.) й донині готує святкову страву «квашу» за рецептом своєї бабусі Феодосії Семенівни Темнюк (1887 – 1971 рр.): «Цукровий буряк попередньо очистити й помити, нарізати тонкими пластинами, накласти в чавун і «томити» (повільне, тривале тушкування за постійної невисокої температури у щільно закритому посуді) кілька годин в печі. Потім буряк охолодити та віджати з нього рідину – солод. В горщик із солодом поступово перемішуючи всипати житнє борошно, замішуючи рідке тісто. Його потрібно закрити кришкою або чистою тканиною і поставити в тепле місце на піч вкисати упродовж доби. На другий день відварюємо сухі яблука, груші та перетираємо їх від кісточок і шкірок, додаємо до кваші, все разом проварюємо. В кінці варто ще додати трохи ягід калини. Кваша готова. За консистенцією та смаковими якостями схожа на кисіль. В нашій сім'ї квашу подавали із дріжджовими пиріжками з начинкою з подрібненого гарбуза і смаженою цибулею».

**Буряковий квас** та солод з цукрового буряку – це продукти, що визначили смак української кухні минулого. Проте, для нас, батуринців, страви з їхнім використанням – квасок та кваша – то традиція з діда-прадіда, а для гостей міста – справжня «батуринська родзинка» в гастрономії, яка захоплює своїми смаковими якостями. Ці страви беззаперечно можуть бути візитівкою або ж кулінарним брендом Батурина.

Оксана ЛОМКО

Автори публікацій – наукові співробітники Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця»



# Жемчужников: знайомство з Качанівкою

Лев Михайлович Жемчужников – художник, графік, який, полюбивши всім серцем Україну, своє життя присвятив збагаченню культури її народу. Народився 1828 року в селі Павлівці Орловської губернії в знатній аристократичній сім'ї. Батько художника мав високий сан губернатора і певний час займав посаду губернатора Петербурга. В дитячі та юнацькі роки Жемчужников виховувався в кадетському і пажеському корпусах, що давало йому змогу легко зробити військову кар'єру. Однак талановитий юнак обрав шлях художника.

У 1848 році, закінчивши пажеський корпус, Лев Михайлович домагається цивільної посади й починає відвідувати як «вільно-приходящий» учень класи Академії мистецтв.

Він був учнем О. Єгорова і К. Брюллова, товаришем П. Федотова, О. Агіна, О. Байдемана, Т. Шевченка. Лев Миколайович належав до талановитої сім'ї: його рідні брати – поети Олексій, Олександр, Володимир, двоюрідний брат – О.Толстой. Він дворянин за походженням, але одружений був на кріпосній.

В 1849 – 1852 роках навчався в Петербурзькій академії мистецтв. Провчившись три роки, він залишає навчання.

Ранні малюнки Л. Жемчужникова, виконані в ріднім селі Павлівці під час студентських ваканцій, свідчать про значний вплив на молодого художника творчості Павла Федотова та братів Агіних.

В 1852 році подорожує Україною, живе у Василівці (сучасне Гоголеве) у матері Гоголя, а також в маєтку свого родича в Ковалівці на Полтавщині. Україна, її народ, природа справили велике і незабутнє враження.



Митець на все життя полюбив наш край щирою, великою любов'ю: «Скра, що таїлася в моїй душі, розгорілася полум'ям любові до Малоросії... Я не міг надихатися вільним чистим повітрям, не міг наслухатися музичної мови, в серце глибоко проникли звуки пісень».

Влітку 1852 році Лев Михайлович, у супроводі петербурзького приятеля Л. Логаріо, відвідує Качанівську садибу. Тоді власникові Качанівки було вже 74 роки. Надзвичайно цікаво змальовує Жемчужников своє перебування в Качанівці.

«Лагоріо поспішав до Петербурга на виставку, але до від'їзду йому неодмінно треба було побачитися з цим меценатом.

Мені казали, що Качанівка належала Рум'янцевим і що управляючий його купив цей маєток, що має з тисяч десять душ і тридцять тисяч десятин чудової землі з лісами. Нинішній власник цього маєтку син того управляючого.

Ми під'їздили до садиби ввечері повз кам'яну струнку церкву стилю, як і будинок, відомого графа Растреллі, архітектора часів Єлизавети. Потім дорога повела до будинку, й ми, вийшовши з екіпажу, попрямували до тераси, де господар дому та інші члени родини вечеряли...

Григорій Степанович був одягнений у коротку курточку з безліччю гудзиків, на яких висів кисет із тютюном і люлька в бісері й бурштинах, на голові була бісерна ярмулка... Крім господаря, за столом сиділи дві його небоги і гусар у відпустці – Смирнов, жених однієї з них, за яку Григорій Степанович дав триста душ і добрий посаг, який мав поліпшити справи збанкрутілого гусара, не знаю, чи надовго. Обличчя нареченої не можна було розпізнати, бо воно було покрито вуаллю, очевидно, від мошви, або комарів, яких ми проте не помітили.

Поговоривши про Академію, Брюллова, Михайлова і Григоровича, господар дому почав розповідати про тих, хто гостював у нього: Глинку, Маркевича, Штернберга і Шевченка. Стомившись з дороги і від розповідей, ми побажали всім добраніч і попрямували до відведеної для нас спальні з двома ліжками під балдахіном. Ніч ми спали погано, кожен із них бачив покриті вуалями страшні обличчя небог, котрі нас переслідували й ловили, і ми обидва, жахаючись, з криком прокидалися і кілька разів будили один одного.

Ми пам'ятали заяву Григорія Степановича, що він і всі в домі прокидалися рано, тож, прокинувшись також рано, з важкими головами вирушили на вечірню терасу і застали там уже компанію. Григорій Степанович був у тій самій оригінальній курточці з кисетом і люлькою, у шароварах і черевиках, а на голові, замість ярмулки, блакитний кашкет з довгим козирком, як у жокеїв, що по-франтівськи, набакир трималася на голові.

Він чемно привітався, запросив до чаю, який розливала одна з небог, надзвичайно люб'язна, а наречена прийшла також, ошатно одягнена в ранкову блузу і знову під вуаллю, не знаю чому. Коли взялися до чаю, Григорій Степанович зробив знак – і несподівано з-за куців біля нас ударив оркестр, ми були збиті з пантелику. Оркестр грав з «Жизни за царя» і «Руслана»...

«Гм... да, да, гм...» – звернувся до нас господар. – Ми приємно проводили час, коли в мене Глинка писав свого «Руслана». Знаєте, гм... Щодня Глинка писав і був задоволений моїм оркестром. Якщо ви любите Бетховена, то ми зараз заграємо вам Бетховена. Гм... – він підізвав пальцем першу скрипку, – це талант, Глинка його дуже цінував. Гм... добре розуміє і любить музику... Гм... Накажи заграти Бетховена. Ну, знаєш симфонію 3-ю героїчну, з маршем».

Оркестр грав добре. Грали ще і ще, але після важкого сну із жахами музика стомлювала і зали-



Лірник. 1861.



Козак їде на Січ. 1887.

шала неприємне враження.

«Гм... ось це місце вставив я». Він глянув на нас ми на нього. «Гм... да ... ми і Бетховена поправляємо!».

Помітивши нашу втому, Григорій Степанович наказав музикантам піти й повів нас садом. Затим – на верхній поверх будинку, де в нього було зібрання картин, і пояснював їхню цінність, що втомил нас ще дужче.

Йдучи сходами тепер, тобто вдень, ми були здивовані несмаком та безцеремонністю поведіння з твором Растреллі. Високі, широкі і стрункі сходи вели до просторої зали в два світла, і що ж? З економічних міркувань господар цю двоповерхову висоту знищив і зробив підлогу і стелю для жилих кімнат так, що кімнати і сходи стали ніби придушеними й, до всього ж, сходи розмалював кріпак-маляр, зобразивши фантастичні пейзажі зі ставками, млинами і панями й панночками, котрі каталися в човнах.

Ми чекали можливості вибратися з Качанівки, щоб не бачили знівченого Растреллі, не чути вправленого Бетховена і бистрих очей негмамовних небог, гусарського мундира жениха, кисету з люлькою, курточки з блакитним жокейським кашкетом господаря – але зробити цього було ніяк і довелося дочекатися обіду.

Обідній стіл був готовий і ми, як і вранці, сіли на свої місця.

Тільки-но ми піднесли ложку з борщем до рота, як знову гримнув оркестр із сорока кріпаків-музик. Знову ми слухали Глинку, Бетховена, Майєрбера, Россіні та ін. в антракті Григорій Степанович оголосив, що тепер грають п'єсу, ним написану. Він змахнув рукою, оркестр заграє, і автор почав пояснювати нам зміст п'єси. «Гм... це похід Хмельницького... Битва під Жовтими Водами... А це договір Хмельницького під Зборовом». Так розігрував оркестр історію Малоросії.

Григорій Степанович оригінал



Кобзар на шляху. 1854.

за манерами, одягом, з музикальним сумбуром у голові і з таким самим уявленням про живопис, але при всьому тому я неохоче розповідаю про його смішні сторони, бо він був добрий і мав значні переваги, хоча б те, що в нього жили і користувалися з його гостинності такі відомі таланти, як Глинка, Шевченко, Штернберг, Микола Андрійович Маркевич».

Художник-аристократ багато мандрує Україною і захоплюється всім народним: ходить у просту вбранні, малює звичайних селян, записує народні пісні. В цей час знайомиться з творчістю Тараса Шевченка. Допомогає матеріально поету на засланні та особисто зустрічається з ним в 1860 році.

Жемчужников підтримував дружні стосунки з Пантелеймоном Кулішем, гостював в нього в Києві. Влітку 1856 року вони разом вирушають в експедицію по Україні. В результаті були написані мальовничі полотна: «Жниця» (1851), «Козак в степу» (1853), «Кобзар» (1854), «Лірник у хаті» (1857), «Кобзар на шляху» тощо. На картині «Кобзар на шляху» зображено сліпого кобзаря, що сидить край шляху і грає на бандурі. Біля нього стоїть одягнений в лахміття хлопчик-поводир з простягнутою за поданням рукою. Навколо безлюдний степ. Лише кілька пташок літають у повітрі та вдаль видно, як, здіймаючи хмару куряви за собою, наближається панська карета.

Ця картина з'явилася в період розгулу миколаївської реакції, коли саме ім'я Шевченка було під забороною. З боку Жемчужникова це був досить сміливий творчий акт, у якому виразно проявилася демократичні переконання художника, його глибокі симпатії до трудового народу. В 1850-х роках художник збирав український фольклор по селах.

Цікава історія особистого життя Лева Жемчужникова. У 1856-у році, під час гостин у маєтку Сергія де Бельмена, художник зустрів своє кохання – кріпачку Ольгу. Але господарі не хотіли давати дівчині волю, тоді Жемчужникову довелося її викрасти і у 1857 році емігрувати. З Ольгою, яка стала художнику вірною подругою на все життя, вони три роки мандрували по Франції, Італії, Греції, Туреччині, Палестині, Сирії, Єгипту.

Почувши про цю історію, Тарас Шевченко у своєму щоденнику 10 листопада 1857 року написав: «Який милий оригінал має бути цей Лев Жемчужников, який би я був щасливий побачити цю людину, котра так щедро, нелукаво полюбила мою милу рідну мову і мою прекрасну, сердешну батьківщину».

Вони зустрілися через три роки, після повернення Жемчужникова до Росії і подружилися. Продовжуючи традиції його «Живописної України» (1844), в 1861–1862 роках Жемчужников виконав серію з 48 офортів під такою ж назвою та видав їх альбом як додаток до журналу «Основа». Це стало своєрідною подякою художника Кобзареві. Також Жемчужников був одним із перших серед тих, хто залишив для нащадків свої спогади про зустрічі з Тарасом Шевченком – їх було надруковано в журналі «Основа» у 1861 році. Тепер, після смерті Тараса, Жемчужников вважав своїм обов'язком як художник продовжити велике діло свого товариша. Він розпочинає нову велику серію картин з українського життя, з української історії, «Живопису України», яку мріяв створити Тарас, аби українська минавшина, великі пам'ятки української історії, не загинули для нащадків під руйнівними рухами імперської машини.

Твори на українську тематику Лев Михайлович писав протягом всього свого життя. Перебуваючи за кордоном у Парижі разом зі своїм другом художником О. Байдеманом та дружиною, він малює дві картини: «Українка, що входить до сіней хати», «Бандурист на могилі». Ці роботи експонувалися на Паризькій художній виставці та дістали схвальну оцінку французької критики.

Акварель «Козак їде на Січ» художник намалював на схилі літ, але й тут відчувався любовне ставлення Жемчужникова до історичного минулого українського народу.

Лев Жемчужников також відомий як автор мемуарів «Мої спогади з минулого», у яких яскраво відображено художнє життя середини XIX століття. Він описує своє навчання, кохання, мандрівки різними країнами, розповідає про К. Брюллова і Т. Шевченка. Помер митець 24 липня 1912 року. Похований у Царському Селі.

Щира любов художника до українського народу, його культури та пропаганда передових демократичних поглядів на мистецтво мали велике значення для розвитку українського мистецтва, сприяли утвердженню в ньому принципу правди і національної самобутності.

**Валентина ФАБРИЧЕНКО,**  
організаторка екскурсій  
Національного історико-культурного заповідника  
«Качанівка»



## Єдина в онлайні: сьогодення та майбутнє чернігівської школи № 4



Школа № 4 пережила напад нацистів, але може не пережити війну з рашистами. Світлина Сергея Караса

Школа № 4 – одна з найстаріших та історичних діючих шкіл Чернігова. Чому історичного міста від нацистів: наприкінці 1943 – на початку 1944-го її очолював Іван Коваленко – майбутній поет-шістдесятник (на його честь наразі пропонують назвати вулицю Толстого, на якій знаходиться школа).

Але славетна історія школи після початку повномасштабного вторгнення перетворилася на сумну пляму сьогодення, адже наразі школа № 4 – єдина у Чернігові, що працює лише у онлайн-форматі (тобто діти до школи не приходять). А щодо школи лунають суперечливі заяви про її нібито аварійність.

Тож ми вирішили розібратися що відбувається з четвертою школою та, найголовніше, чи є в неї майбутнє?..

### Без офлайну

Під час активних бойових дій навколо Чернігова, містом ширилися різні чулки. Доводилося чути, що школи № 4 більше не існує – її, мовляв, знищили. Втім, коли у квітні 2022-го року автор цього матеріалу дійшов до школи, вона, візуально, виявилася цілою – хіба що кілька квартир були без скла. Керівництво ж школи говорить про те, що навчальний заклад під час облоги не постраждав узагалі.

– Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4 унаслідок бойових дій у Чернігові у лютому-квітні 2022-го року не постраждала, – офіційно заявила директорка школи Оксана Рідзель.



Але, на відміну від інших шкіл, зокрема, тих, які (як, наприклад, школи № 25 чи № 29) під час облоги зазнали пошкодження, школа № 4 наразі єдина, яка працює лише онлайн. Головною причиною називають відсутність в школі укриття й те, що сама будівля школи аварійна (так це чи ні – ми більш детально розберемо згодом).

При цьому перед початком цього навчального року школі № 4 заборонили набирати першокласників. Наприкінці літа 2023 року в управлінні освіти казали, що міграція

четвертої школи відбувається в обидва боки: ті, хто хочуть навчатися онлайн, переводяться сюди з інших шкіл, а ті, хто хочуть ходити до школи фізично, йдуть в інші заклади. Але, не дивлячись на таку можливість, статистика доволі не райдужна. Станом на 1 вересня 2022-го року у школі навчалися 263 юні чернігівці, 1 вересня 2023-го року, лише 169 школярів. При цьому розрахована школа на 600 учнів.

### Аварійність Шрьодінгера

Гадаємо, більшість наших читачів знайомі з парадоксом кота Шрьодінгера, який одночасно вважається й живим, й мертвим. Приблизно така ж парадоксальна ситуація склалася й щодо аварійності школи № 4.

21 вересня, під час виконанню чернігівської міської ради, відповідаючи на запитання депутата Віктора Бистрова щодо стану четвертої школи, в.о. мера Чернігова Олександр Ломако зазначив: «Вона знаходиться в аварійному стані».

Й це той рідкісний випадок, в якому співпадають позиції чернігівської міськради та чернігівської міської військової адміністрації. Адже раніше, у спілкуванні з нашим журналістом, очільник МВА також наголошував на аварійності школи:

– Я спілкувався з паном Білогуру (начальником управління освіти міської ради, – прим.) з цього приводу. Він каже про те, що ця школа рахується як аварійна, – розповідає Дмитро Брижинський.

Але, як ви вже зрозуміли, з питанням аварійності школи № 4 не все так однозначно. Адже директорка школи, яка, безпосередньо у ній й працює, стверджує, що будівля у нормальному стані:

– Приміщення закладу не є аварійним, умови праці відповідають усім санітарно-гігієнічним та безпековим нормам, – стверджує Оксана Рідзель.

### Що по укриттю?

Головна проблема школи – відсутність у ній свого укриття. Допомогти могло б модульне укриття. Як розповідав очільник Чернігівської ОВА В'ячеслав Чаус, таких укриттів у школах Чернігівської області за 2022/23 роки з'явилося сім. Але проекти для кожного закладу нашого регіону були різні, а вартість такого укриття, за словами чиновника, чималенька:

– Кожен проект й кожен заклад розглядаються під конкретну кількість учнів. Є різні технічні рішення. Уніфікованого рішення немає. Модульні конструкції точно не дешеві. Й кожен модульну конструкцію треба розглядати по прямій потребі: скільки людей мають розміщуватися у цьому укритті, – зазначав В'ячеслав Чаус.

На те, чи є в них плани побудувати укриття у школі № 4, в міському управлінні освіти

відповідають дуже лаконічно, але не надто конкретно:

– Наразі вивчається питання щодо значення можливості і вартості будівництва укриття на території закладу освіти, – розповідає Василь Білогура.

Трохи більше світла проливає на цю проблему Дмитро Брижинський, котрий посилається на розмову з тим же паном Білогуру:

– Питання побудови укриття міською радою не ставилося, тому що, як я зрозумів, остаточно не вирішена доля цієї школи: чи будуть її реконструювати чи не будуть. Є позиції щодо капітального будівництва, але міська рада на це кошти ще не виділяла. Друге проблемне питання – оформлення земельної ділянки, на якій знаходиться школа. Там є певні проблеми, пов'язані з неточністю у земельному кадастрі. Також це питання не вирішено й це не дозволяє збудувати там укриття. Будемо більш детально з цим розбиратися, адже ця школа знаходиться у місцевості, де, в принципі, інших шкіл немає. Й вона повинна там бути й створювати комфортні умови для навчання.

### Трохи лірики

Дружина Івана Коваленка – Ірина Коваленко (Пустосмехова) так писала про період роботи майбутнього шістдесятника у школі № 4:

«Вчителюючи у чернігівській середній школі № 4, єдиний вцілілий за війну, Коваленко викладав астрономію і так захопив цією наукою учнів, що взимку вони виходили з учителем по деснянському льоду за місто, щоб спостерігати небо. Влаштував костюмовані астрономічні вечори, де фігурували «зірки», що читали вірші, написані Іваном Коваленком для цього дійства. Студювали всю літературу з астрономії, яку тільки могли роздобути. Потім – через 20, 30, а то й через піввіку – згадували вже дорослі, а то й у поважному віці чернігівці ці яскраві події юності і щиро дякували своєму вчителю...»

Школа № 4 – школа з багатою історією, представники якої лишили помітний слід в українській літературі. Але чи складуться зірки таким чином, що школа продовжить своє існування, й що станеться у разі її закриття з привабливою земельною ділянкою поблизу Єлецького монастиря – поки що залишається лише гадати.

Схоже, у цьому питанні, як й в багатьох у сучасній Україні, значну роль зіграє те, коли саме наша країна перемає російсько-білоруських окупантів (бо якщо Україну перестануть бомбити, необхідність в укритті може зникнути).

Тому не забуваємо допомагати ЗСУ!

Сергей КАРАСЬ  
Чернігівська Медіа Група  
Сайт 0462, 20.10.2023

## Вісті з районів і громад

### Ніжин

#### Освячено храм

У скелі Галиця освячено новозбудований храм Воскресіння Христового. Урочисте освячення провів Предстоятель Православної Церкви України митрополит Епіфаній, у співслужбі з єпископом Чернігівським і Ніжинським Антонієм, іншими священнослужителями.

#### ЦНАП відкрито у селі

Центр надання адміністративних послуг відкрито у селі Крути. Це колишня приміщення Ощадбанку. Коштом громади зроблено ремонт, закуплено оргтехніку. Меблями допомогло Міністерство соціального захисту. Центр надає вкрай необхідні адміністративні послуги не лише жителям Крут, а й кількох інших сіл, де працюють спеціалісти закладу.

#### Переможці міжнародних змагань

У Словенії пройшов фінал Кубка світу з ракетного модельного спорту. В числі тих, хто зайняв перші-другі місця в своїх категоріях моделей, юні ніжинці Михайло Дубровний, Іван Кириєнко, Олександр Радченко. Причому, у змаганнях в різних категоріях.

#### Турнір пам'яті воїна

У Ніжині на стадіоні «Спартак» пройшов другий, вже традиційний турнір пам'яті загиблого земляка, футболіста Євгена Старостенка. Виступили 6 команд району і області. Як і торік, перемогла команда «Дев'ятка» з Ніжина.

#### Новий спортмайданчик

У центрі села Високе, біля Центру культурних послуг сільської ради відкрито новоспоруджений спортивний майданчик. Тут обладнано вуличні тренажери, волейбольне поле.

### Варва

#### Комунальна техніка за програмою «Говерла»

Варвинська селищна рада приєдналася до масштабного проекту USAID (Агентство США з міжнародного розвитку). Назва проекту – «Говерла». З позаминого року проект працює в 9 областях, в тому числі в 7 громадах нашої області. За цим проектом комунальне підприємство «Господар» отримало сучасний екскаватор-навантажувач CASE з комплектом обладнання: комбінований ківш, індустріальні вила, снігоочисник.

### Борзна

#### Оновлено зал урочистих подій

Він знаходиться в Центрі культури і дозвілля. Зал, де реєструють шлюб, повністю оновлено в сучасному дизайні.

#### Успіх сільської команди

На стадіоні ім. Сергія Іващенко пройшло закриття футбольного сезону. В матчі за суперкубок зустрілися новий чемпіон і володар кубка громади «Українська вольниця» (Мала Загорівка) та бронзовий призер чемпіонату «Лісовик» (Борзна). Малозагорівці впевнено перемогли – 4:0 і здобули й цю нагороду.

### Семенівка

#### Реконструйовано міст

Коштом міськради в Семенівці реконструйовано міст через річку Ровна на одній з вулиць міста. Також до мосту підсипана під'їзна дорога.

#### Книги бібліотекам

Благодійник, приватний підприємець Олександр Сенько подарував бібліотекам громади 120 нових книг українських і зарубіжних авторів.

#### Шкідливі хімікати знешкоджені

ТОВ «Еко Нива» за угодою з міськрадою виконало роботи з ліквідації складів отрутохімікатів, що кілька десятиліть зберігалися біля Семенівки і Лосівки. Кошти на роботи порівну виділили міськрада і обласний фонд охорони природного середовища. Хімікати вивезені за територію громади і утилізуються.

### Короп

#### Спартакіада двох громад

На стадіоні «Аполлон» пройшла спільна спартакіада Коропської і Понорницької громад. Змагалися юні спортсмени 14-ти шкіл. У програмі була легка атлетика, зокрема, забіги на 60, 100, 200, 800 метрів.

### Батурин

#### Обладнано дитячі майданчики

І не лише в самій Гетьманській столиці, а й в селах громади – Митченки, Матіївка, Красне, Обмачів, Городище, Пальчики. Майданчики укомплектовані ігровими комплексами. Загальна їх вартість 1 мільйон 485 тис. гривень. Все для росту і розвитку наших діток. А встановили комплекси самі мешканці громади.

## Відбудова Ягідного: на черзі – відновлення ще 12 будинків

Агентство відновлення відбудовуватиме житлові будинки по вулиці Дружби та Лісовій – ці вулиці найбільше постраждали, коли село було в окупації. Оголосили ще три тендери по 4 будинки в кожному. У Ягідному Агентство відновлення проводить комплексну відбудову. Житло – першочергова потреба.

Нещодавно був оголошений тендер на відбудову перших чотирьох житлових будинків по вул. Дружби. Це житло для 187 людей, це більше половини населення Ягідного.

Ягідне включене до переліку постраждалих населених пунктів, які будуть відновлені в межах експериментального проекту з комплексної відбудови. Його мета – не лише відновити все, що знищили окупанти, а й створити новий архітектурний простір. Частину будинків буде модернізовано, там, де необхідно, – будівлі

утеплять, замінять покрівлі, вікна, вхідні двері.

Село Ягідне, що розташоване за 15 км від Чернігова, впродовж березня минулого року було окуповане російськими військами. У місцевій школі окупанти облаштували штаб, а у підвалі навчального закладу примусово утримували майже 370 мешканців, серед яких було 70 дітей. 10 людей померли в нелюдських умовах.

Усього в селі було пошкоджено або зруйновано 101 житловий та 17 багатоквартирних будинків на 74 квартири.

Також зараз фахівці працюють над розробкою проектної документації на капітальний ремонт індивідуальних житлових будинків по вул. Космонавтів, Яблунева та капітальний ремонт вулично-дорожньої мережі села Ягідне. На ці об'єкти будуть оголошуватися наступні тендери.

## Програма «Власна справа»: створюється понад 400 робочих місць

Це є ключовою вимогою програми «Власна справа» урядового проекту «Робота, за якою на започаткування або розвитку бізнесу можна отримати мікрогрант від 50 до 250 тис. грн залежно від кількості створених робочих місць (одного-двох).

За час дії програми вже майже 200 мешканців області отримали позитивні рішення щодо грантових коштів. Загальна сума фінансової підтримки від держави склала 45,6 млн грн. Їхні бізнес-плани передбачають створення 419 робочих місць.

Таким чином роботу за сприяння служби зайнятості знайшла Анна Галаган. Наразі жінка працює у піцерії на дровах «Lisovulka», яка нещодавно відкрилася у Чернігові. Співвласник закладу Ігор Дячук каже, що це стало можливим саме завдяки участі у програмі. Для реалізації своєї бізнес-ідеї підприємець отримав 250 тис. грн за умови створення 2-х робочих місць. На сьогодні він перевиконав взяті на себе зобов'язання, оскільки ще одна працівниця проходить стажування.

Подати заяву на отримання грантів можна через Дія <https://is.gd/KT7RoW>

## «Армія відновлення»: безробітні працюють на Перемогу

Службою зайнятості області вже видано 6976 направлень безробітним на суспільно корисні роботи. На оплату їхньої праці з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття витрачено близько 36 млн грн.

Чим займається «Армія відновлення»? Це допомога постражданим внаслідок бойових дій; будівництво захисних споруд; приведення у належний стан об'єктів цивільного захисту; заготівля дров; плетіння маскувальних сіток тощо.

На період участі у суспільно корисних роботах з безробітними укладається строковий трудовий договір, оплата праці не може бути нижчою розміру мінімальної заробітної плати (на сьогодні – 6700 грн).

Докладніше <https://is.gd/XscuB>

Бажаєте й ви вступити до «Армії відновлення» країни? Звертайтеся до структурного підрозділу обласної служби зайнятості, або на канал онлайн-підтримки в Telegram <https://t.me/pitrymkaDSZChernigiv>



## Віталій Корж: нова відзнака за книгу «Еківоки»



Віталій Терентійович Корж – відомий український політичний і громадський діяч, наш земляк з Чернігівщини. Народився у селі Дроздівка Куликівського району у простій селянській родині. І хоч уже понад півстоліття мешкає в Києві, ніколи не поривав зв'язків з рідним селом, допомагає землякам, є активним членом Чернігівського земляцтва в Києві. Заслужений економіст України, кандидат економічних наук, Почесний громадянин Києва.

За плечима – наполеглива праця на залізничному транспорті, в економіці, нау-

ковому середовищі, бізнесі інтернет-технологій. Віталій Терентійович – депутат Верховної Ради України трьох скликань, бере активну участь у благодійній роботі. Він автор численних публікацій у періодиці, кількох книг публіцистики.

Віталій Корж написав у 2019 році книгу прози «Еківоки». Це цікаве поєднання художнього і документального письма, книга оповідань, новел, етюдів, які автор влучно назвав оповідками. Вийшла книга у Чернігові, у видавництві «Десна», в гарному поліграфічному оформленні. У нашій газеті в номерах 144, 146, 148, 202 надруковано кілька оповідань з неї.

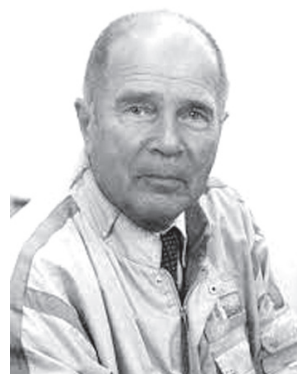
Книга зайняла перше місце в номінації прози в обласному конкурсі «Книга року 2019». За цю книгу автор у 2020 році був відзначений головною творчою нагородою Чернігівщини – Премією імені Михайла Коцюбинського.

І ось чергова відзнака. У Коростені на Житомирщині на XVII Всеукраїнському літературно-мистецькому святі «Просто на Покрову» було

нагороджено лауреатів Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Василя Юхимовича. Лауреатом премії став і Віталій Терентійович Корж – за книгу «Еківоки». З чим його і вітаємо!

Варто сказати, що Віталія Коржа і Василя Юхимовича єднала давня, міцна дружба. У своєму творчому доробку Віталій Корж має цікаві, зворушливі публікації про свого товариша. Наприклад, публікація «Його льон квітнетьме вічно», в газеті «Земляцтва житомирян». Річ у тім, що Василь Юхимович автор слів дуже відомої пісні «А льон цвіте», яку на його вірш написав композитор Іван Сльота. Але не тільки цим. Тому – також і про письменника, чийм іменем названа ця всеукраїнська премія.

Юхимович Василь Лукич (на фото) народився 12 липня 1924 р. в с.Сингаї Коростенського району на Житомирщині. Закінчив Вінницький педагогічний інститут. Учасник війни, нагороджений медалями та Почесними Грамотами Президії Верховної Ради України та Чувашії. З 1956 р. член Спілки письменників.



Автор більш як 20 книжок поезії, серед яких – «Матері», «Не пройду стороннім», «З клекоту ліри». Також відомий український гуморист, сатирик, автор кількох книжок таких віршів. Заслужений працівник культури, заслужений діяч мистецтв України, лауреат літературних премій «Пам'ять» та премії ім.О. Вишні. Також багато працював журналістом, зокрема у редакціях газет «Зоря Полтавщини» та «Вінницька правда». З 1960 по 1988 рік працював у журналі «Україна» – завідувачим відділом літератури та мистецтва, заступником головного редактора. Помер у Києві в 2002 році.

## Студія «ВІАТЕЛ» у Прилуках

Ця столична студія уже майже два десятиліття створює документальні фільми про видатних українців. Це проект «Гра Долі». Але не тільки це в активі студії.

Василь Петрович Вітер – засновник студії «ВІАТЕЛ», президент ТОВ «ВІАТЕЛ». Кінорежисер, сценарист, член Національної спілки кінематографістів України, доцент, завідувач кафедри телережисури Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, Заслужений діяч мистецтв України. Галина Іванівна Криворчук – засновниця студії «ВІАТЕЛ», директор ТОВ «ВІАТЕЛ». Сценаристка, продюсерка, член НСКУ, Національної спілки журналістів України

Нині студія разом з ГО «Сучасне українське кіно «СУК», за підтримки Міжнародного Фонду «Партнерство за сильну Україну», який співпрацює з МЗС України і фінансується урядами Великої Британії, США, Канади, Швеції, Швейцарії, Фінляндії, проводять серію заходів у музеях, інших закладах Чернігівщини, в яких знімалися фільми циклу «Гра долі». Це фільми про наших земляків, або тих, чия доля була пов'язана з нашим краєм: О. Довженка, М. Коцюбинського, В. Тарновського, М. Гоголя, Є. Гуцала, М. Заньковецьку, П. Куліша, С. Петлюру. Акції відбуваються за сприяння Департаменту культури обласної адміністрації. Проходять покази фільмів, зустрічі глядачів з творчою групою, обговорення стрічок.

В зустрічах беруть участь представ-



ники проекту «Досвід української ідентичності в історичному аспекті на теренах Чернігівщини і Київщини. Вплив героїв минулого на вибір сучасників під час гібридної війни». Адже в проекті передбачені заходи арттерапії у формі демонстрації фільмів і їх обговорення з глядачами, спілкування з психологінею Тетяною Мариніною.

10 вересня, у день народження видатного кінорежисера Олександра Довженка, на його батьківщині у Сосниці відбувся показ знятого студією фільму про митця. Наступна акція відбулася в Ніжинському державному університеті ім. Миколи Гоголя: презентація документального фільму «Микола Гоголь. Молитва за спасіння». У Ніжині в Міському Будинку культури було показано фільми «Марія Заньковецька. Обожнювана», який знімався на ніжинській землі, та «Михайло Коцюбинський. Бистроплинний сон».

І ось нова зустріч, у Прилуках, в Місь-

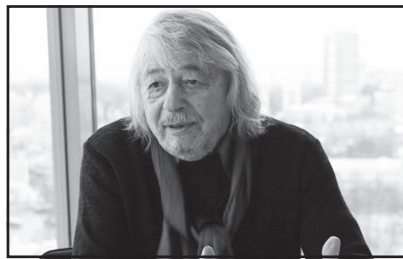
кому Будинку культури. Сюди завітали Василь Вітер, Галина Криворчук, журналістка і ведуча циклу «Гра Долі» Наталка Сопіт.

Гості приїхали з презентацією свого фільму «Симон Петлюра». Прилучи обрано не випадково. Адже на початку ХХ століття місто і повіт входили до Полтавської губернії, а саме в Полтаві народився Петлюра. І ще одна важлива обставина: дружина Петлюри Ольга Більська – родом з Прилуччини.

Саме тому до числа учасників обговорення був долучений і редактор нашої газети Петро Антоненко. Він розповів про свою давню дружбу з науковим консультантом фільму Станіславом Степнем, директором Південно-Східного Інституту в Перемишлі, краєм в Польщі знавцем життя і діяльності Петлюри. Він пише зараз книгу про видатного українського діяча. Редактор розповів, що за дорученням Інституту і його директора веде пошуки в чернігівських архівах відомостей про Ольгу Більську, яких, на жаль, так мало в медіа просторі, науковому обігу.

Після показу традиційно пройшло спілкування з митцями, обговорення побаченого. Акцентували на тому, що треба вивчати, знати нашу історію. Не випадково учасниками заходу були студенти, старшокласники. А також керівники гуманітарних закладів міста.

На фото зліва направо: Петро Антоненко, директорка центральної міської бібліотеки ім. Л. Забашти Людмила Зубко, Василь Вітер, Наталка Сопіт.



ви Святої Трійці (Македонія), художнього оформлення Національного музею «Чорнобиль» у Києві. Створив живописний цикл «Розп'яття». Учасник українських та міжнародних виставок у багатьох країнах. Нагороджений орденами «Знак пошани», Князя Ярослава Мудрого.

## Пам'яті Анатолія Гайдамаки

Відійшов у вічність видатний український художник-монументаліст, наш земляк Анатолій Гайдамака.

Анатолій Васильович Гайдамака (09.06.1938, с. Волосківці, Менщина, Чернігівська область – 27.10.2023, Київ) – Народний художник України, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка, Заслужений діяч мистецтв України, член-кореспондент Національної академії мистецтв України.

З багатогранною творчістю митця пов'язані два особливо пам'ятні місця не лише для Чернігівщини та України, а й світового українства: Гетьманська столиця Бату-

рин і Крути. Тут за авторства Анатолія Гайдамаки споруджено меморіальні комплекси.

Закінчив 1961 року Харківське художнє училище, 1967 року Московське вище художнє-промислове училище (фах «Монументально-декоративне мистецтво»). У 1961 – 1967 рр. працював художником-архітектором інституту «Київпроект». Від 1995 р. головний художник Меморіального комплексу «Музей Великої Вітчизняної війни».

Автор оформлення Державного історико-культурного заповідника на о. Хортиця, музеїв М. Островського у Шепетівці, М. Коцюбинського в Чернігові, Т. Шевченка у Києві, літературного музею в Одесі, церк-

## Календар листопада

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека видала щорічний календар «Знаменні і пам'ятні дати Чернігівської області на 2023 рік». Укладачі: Л. Студьонова, І. Каганова. Відп. за вип. І. Аліференко. Друкуємо листопадову частину календаря.

2 – 120 років тому (1903) за фінансової підтримки і клопотання правознавця, громадського діяча, поміщика і мецената П. С. Коробки у с. Мрин Носівського р-ну (нині Ніжинського р-ну) відкрито Людмиринську школу сільського домоведення і садінного господарства. З 2005 р. – професійно-технічне училище, нині – Мринська філія державного професійно-технічного навчального закладу «Куликівський професійний аграрний ліцей».

13 – 1708 р. сталася Батуринська трагедія. За наказом Петра І численний і добре озброєний загін російських військ на чолі з князем О. Меншиковим прибув до Батурина і взяв його штурмом. Місто було вщент спалено і зруйновано. За різними оцінками, було вбито від 9 до 15 тисяч мирних громадян і захисників Батурина. Це була помста за перехід гетьмана Мазепи на бік шведського короля.

14 – народився Лев Михайлович Жемчужников (1828 – 1912), художник, мемуарист. У першій половині 1850-х рр. відвідав Батурин, Чернігів, Седнів, Линовицю на Прилуччині, де зустрів своє кохання. Залишив мемуари «Мои воспоминания из прошлого», в яких містяться цікаві спогади про перебування на Чернігівщині, висвітлено родинні зв'язки із прадідом, гетьманом К. Г. Розумовським.

21 – 27 – 2013р в Чернігові відбулися події на підтримку «Євромайдану» в Києві, який виступив за підписання угоди між Україною та ЄС.

22 – в родовому маєтку Диканька на Полтавщині народився Віктор Павлович Кочубей (1768 – 1834), князь, граф, державний діяч, перший у Російській імперії міністр внутрішніх справ, канцлер Російської імперії, племінник князя О. А. Безбородька. Залишив про себе пам'ять у природних парках Чернігівщини (Батурин, Сокиринці, Тиниця) та Дубовичі Глухівського повіту тощо.

2013 р. в с. Крути Ніжинського р-ну відбулася церемонія почесного поховання праху І. В. Качуровського (01. 09. 1918–18. 07. 2013) – поета, прозаїка, перекладача, літературознавця, лауреата Національної премії України імені Т. Шевченка. Народився у Ніжині. Помер у Мюнхені (Німеччина).

28 – 2003 р. обласна рада ухвалила рішення «Про присвоєння імені професора А. М. Груші Чернігівській обласній лікарні».

29 – народився Вадим Васильович Васильєв (1933 – 2017), актор, народний артист України. У 1967 – 2005 рр. служив на сцені Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру імені Т. Шевченка.

## Чернігівський футбол: чемпіонат України

В другому за рангом дивізіоні нашого футболу – Першій лізі, як і торік, виступає новий футбольний клуб «Чернігів». Ліга розділена на 2 групи, по 10 команд в кожній.

В черговому турі наші вдома програли команді «Металург» – 1:3. Суперником була команда із Запоріжжя, яка після попереднього чемпіонату мало не потрапив у прем'єр-лігу (програла стикові матчі). І все ж, чергова поразка засмучує, як і поки що останнє місце в групі. Після 14 матчів «Чернігів» має 3 перемоги, 11 поразок, 15 м'ячів забито, 37 пропущено, набрано 9 очок.

Цього літа отримала професійний статус команда «Кудрівка» з однойменного села донедавна Сосницького району. Вона допущена в Другу лігу, тобто третій дивізіон українського футболу. В турнірі 15 команд, які борються за вихід у Першу лігу.

В останньому турі «Кудрівка» вдома програла команді «Рух-2» (це другий склад однойменного клубу зі Львова) – 0:1. Кудрівці за 14 турів мають 7 перемог, 2 нічиї, 5 поразок, забито 26, пропущено 18 м'ячів, набрали 23 очка. І залишились на тому ж 5 місці в турнірі

## Наша газета – на сайті в Інтернеті

Вже кілька років існує в Інтернеті сайт нашої газети «Світ-інфо». На цьому ж сайті розміщуються і всі номери нашого дочірнього видання – обласної літературно-мистецької газети «Струна». На сайті є всі номери обох газет за всі роки їх видання: «Світ-інфо» – за понад 11 років, «Струна» – за понад два роки. Всі публікації і ілюстрації можете легко скопіювати.

Адреса сайту: <http://svit11.wordpress.com>.

## Чернігівський культурно-мистецький центр «Інтермеццо»

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 9, тел (063) 236-18-03  
<http://intermezzo.org.ua>. e-mail: [kmc.intermezzo@gmail.com](mailto:kmc.intermezzo@gmail.com)  
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажі книги, музика, мистецтво, сувеніри, канцтовари, а також туризм, екскурсії, проведення презентацій, прес-конференцій, творчі зустрічі, кава, зручності.

## Чернігівська міська організація Суспільної служби Світового конгресу українців

Види послуг: соціальний патронаж, видавничі діяльність, сприяння вихованню дітей, відродженню духовних і національних традицій. Вул. Шевченка, 9. Тел. (063) 236-18-03.

Газета виходить за сприяння Товариства Української Мови (США) і Міжнародної Фундації імені Івана Багряного (голова ТУМ і Фундації – професор Віра Боднарук, скарбник Фундації – Олексій Коновал).